

UiO : **Det juridiske fakultet**

Oppfordring til terrorhandlinger

En analyse av straffeloven § 147 c (1) a

Kandidatnummer: 569

Leveringsfrist: 25.11.2014

Antall ord: 17 839

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Presentasjon av tema og problemstilling.....	1
1.2	Metode og kilder	2
1.3	Avgrensning og videre fremstilling.....	3
2	UTVIKLINGEN AV TERRORLOVGIVNINGEN	5
2.1	Innledning.....	5
2.2	Definisjon av terror	5
2.3	Regulering av terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger i norsk rett.....	6
3	BESTEMMELSENS BAKGRUNN OG BEGRUNNELSE	10
3.1	Innledning.....	10
3.2	Den folkerettslige bakgrunnen for strl. § 147 c (1) a	10
3.3	Hvorfor kriminalisere oppfordringer til terrorhandlinger	11
3.3.1	Hvorfor straffer vi generelt	11
3.3.2	Hvorfor forby oppfordringer til terrorhandlinger.....	11
3.4	Grensen mot beslektede straffebud.	13
3.4.1	Særlig om oppviglerparagrafen, strl. § 140.....	13
3.4.2	Særlig om psykisk medvirkning	14
4	TOLKNING AV YTRINGER	16
4.1	Innledning - utgangspunkter for tolkningen.....	16
4.2	Rt.1997 s.1821 (Kjuus)	17
4.3	Rt.2002 s.1618 (Boot Boys).....	18
4.4	Rt.2007 s.1807 (Vigrid)	19
4.5	Rt.2012 s.536 (Dørvakt).....	20
4.6	Sammenfatning.....	20
5	DEN OBJEKTIVE GJERNINGSBESKRIVELSE	22
5.1	Innledning.....	22
5.2	”Offentlig”	22
5.2.1	Innledning	22
5.2.2	Vilkåret	23
5.3	”Iverksette” en terrorhandling.....	25
5.3.1	Innledning	25
5.3.2	Vilkåret	26

5.3.3	Hva er en terrorhandling	27
5.3.4	Gjelder det et konkretiseringskrav?	28
5.4	”Oppfordrer”	29
5.4.1	Innledning	29
5.4.2	Vilkåret	29
5.4.3	Indirekte oppfordringer	31
6	YTRINGSFRIHET	44
6.1	Innledning.....	44
6.2	I hvilken grad vernes oppfordringer til terror av ytringsfriheten	45
6.2.1	Ytringens meningsinnhold	45
6.2.2	Politiske ytringer	47
6.2.3	Ønsket med uønskede meninger	49
6.3	Inngrep i ytringsfriheten.....	51
7	SKYLD	53
7.1	Innledning.....	53
7.2	Skyldkravet etter strl. § 147c (1) a	53
7.3	Særlig om terrorforsett	54
8	RETTSPOLITISKE SYNSPUNKTER.....	57
8.1	Innledning.....	57
8.2	Bør man ha en bestemmelse som forbyr oppfordringer til terror.....	57
8.3	Hvordan bør bestemmelsen utformes.....	58
9	KILDELISTE	60
9.1	Lover	60
9.2	Forarbeider	60
9.3	Rettsavgjørelser	61
9.3.1	Høyesterettsavgjørelser	61
9.3.2	Underrettsavgjørelser	62
9.3.3	Avgjørelser fra EMD	62
9.4	Konvensjoner og resolusjoner	63
9.5	Juridisk teori	64
9.6	Tidsskriftartikler	65
9.7	Avisartikler	65
9.8	Øvrige kilder	66

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Temaet for denne oppgaven er å fastlegge rekkevidden av straffansvaret for oppfordringer til terrorhandlinger etter straffeloven (heretter strl.) § 147 c (1) a.

De siste 15 årene har verden nærmest årlig blitt utsatt for terrorangrep.¹ Samfunnsmessig angriper terrorhandlinger kjernen i demokratiet ved å krenke grunnleggende menneskerettigheter som for eksempel retten til liv, ytringsfrihet og borgernes trygghet. Rent menneskelig ødelegger terrorhandlinger liv, både til den som rammes direkte og de pårørende som rammes indirekte. Terrorhandlinger er kriminalisert i straffeloven § 147 a med en øvre strafferamme på 30 år.²

Terrorhandlingers skadelige karakter gjør at lovgiver har funnet det nødvendig også å kriminalisere handlinger som potensielt kan lede til terror. Strl. § 147 c (1) a tilhører denne kategorien straffebed. Kriminalisering av terrorrelaterte handlinger³ som etter straffebedet er utført som forberedelseshandlinger⁴ viser at det for lovgiver har vært et siktemål å gi en effektiv beskyttelse mot terror.

Terrorangrep i moderne tid har blitt utført av enkeltpersoner eller grupper som er politisk eller religiøst radikale.⁵ En sentral del av myndighetenes strategi mot terrorisme er derfor forebygging av radikaliseringsprosessen. Med radikaliseringsprosessen menes den prosessen der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske mål.⁶

I juni 2014 la den norske Regjeringen frem en handlingsplan for å styrke arbeidet med å forebygge radikaliseringsprosessen og voldelig ekstremisme. Her kommer det frem hvordan radikaliseringsprosessen knyttes til terrorisme:

¹ Lia (2014)

² Den øvre strafferammen på 30 år knyttes seg til grove terrorhandlinger, se annet ledd.

³ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.202

⁴ Ibid. s.200

⁵ Nordenhaug (2008) s.34-35

⁶ Meld.St.21 (2012-2013) punkt 3.1.6

”Terror er den ytterste konsekvens av radikalisering og voldelig ekstremisme. Forebyggingsarbeidet er således sentralt for å sikre grunnleggende verdier som demokrati, menneskerettigheter og trygghet”.⁷

Hvorvidt straff er et hensiktsmessig virkemiddel i denne sammenheng, er ikke ukontroversielt. Temaet ble på nytt aktualisert i samfunnsdebatten høsten 2014 i forbindelse med straffesaken mot Ubaydullah Hussain. Hussain var tiltalt for å ha indirekte oppfordret til iverksettelse av terrorhandlinger.

Kjernen i diskusjonen har sitt utspring i at bestemmelsen innskrenker en av de grunnleggende rettighetene bestemmelsen tar sikte på å verne, nemlig ytringsfriheten. Videre blir det gjerne hevdet at straffebestemmelsen unndrar ytringene fra imøtegåelse i offentlig diskusjon, og bringer de inn i private rom hvor de motstandsløst kan vokse seg sterke.

I denne oppgaven vil jeg foreta en rettsdogmatisk analyse av strl. § 147 c (1) a. Oppgavens problemstilling er hvor straffebudets ytre rammer går, samt hvorvidt bestemmelsen kommer i konflikt med sentrale rettsstatlige prinsipper som ytringsfriheten og legalitetsprinsippet.

1.2 Metode og kilder

Oppgavens analyse av straffebudet er basert på alminnelig juridisk metode.

Utgangspunktet er tatt i lovbestemmelsens ordlyd. Ordlyden bruker imidlertid vage begreper som *"oppfordrer"* og *"iverksette"*. Selv om kjernen i ordlyden fremstår som klar, er de ytre grensene uklare, slik at rettsregelen ikke gir seg selv etter en ren ordlydsfortolkning. Det må derfor ses hen til øvrige rettskildefaktorer.

Bestemmelsens forarbeider er i så måte en relevant rettskilde. Dette gjelder både forarbeidene til bestemmelsen og forarbeidene til den tilsvarende bestemmelse i strl. 2005 §136.⁸ Strl. 1902 § 147 c (1) a ble ikke sendt ut på høring, og forarbeidene viser til høringsrunden til strl. 2005 § 136. Videre er forarbeidene til strl. 2005 § 136 mer utfyllende, og det vises i stor grad til disse i forarbeidene til strl. § 147 c (1) a.

⁷ Regjeringen (2014) s.5

⁸ Det som skiller bestemmelsene er at strl. 2005 har et krav om terrorhensikt. Se punkt 7.3

Når det gjelder nasjonal rettspraksis finnes det kun to underrettsdommer som direkte omhandler bestemmelsen. Det er imidlertid en rekke andre dommer som er relevante for å belyse bl.a. tolkningsprinsipper og forholdet til ytringsfriheten.

Når det gjelder internasjonal rettspraksis er dommer fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) benyttet for å belyse EMDs prinsipper for tolkning av ytringer og hvordan EMD vektet ytringsfriheten etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 10 mot oppfordringer til terrorhandlinger. EMD legger stor vekt på tidligere avgjørelser.⁹ Ettersom Høyesterett skal benytte den samme metoden som EMD¹⁰, medfører dette at avgjørelsene til EMD også er relevante rettskildefaktorer ved bedømmelsen av norske forhold.

Det finnes ikke juridisk teori som omhandler oppfordringer til terror direkte. Det finnes likevel omfattende juridisk teori som er av mer indirekte relevans.

Formålet med bestemmelsen var å ratifisere Europarådets konvensjon av 16. mai 2005 om forebygging av terrorisme (heretter kalt Konvensjonen).¹¹ Konvensjonen pålegger statspartene å kriminalisere oppfordringer til terror. Strl. § 147 c (1) a gjennomfører Konvensjonens artikkel 5. Som fremhevet av Nygaard vil traktatteksten ved tolkning av transformert lovtekst *”vera ei form for lovførearbeid som kan gi viktige bidrag til tolkinga. Normalt skal ein velja den løysing på tolkingsspørsmålet som svarar best til traktatteksten”*.¹² Denne konvensjonen er således en relevant rettskilde.

Til Konvensjonen er det utarbeidet en form for forarbeider. Disse kalles Explanatory Report og gir uttrykk for Europarådets oppfatning av innholdet i Konvensjonen. Denne er ikke rettslig bindende, men vil ha relevans fordi den norske bestemmelsen er ment å skulle oppfylle pliktene etter Konvensjonen.

1.3 Avgrensning og videre fremstilling

Etter norsk rett må fire vilkår foreligge for at straff kan ilegges; for det første må gjerningspersonen ha overtrådt den objektive gjerningsbeskrivelsen slik den er beskrevet i straffebudet, for det andre må det ikke foreligge noen straffrihetsgrunner, for det tredje må han ha utvist tilstrekkelig grad av skyld og for det fjerde må vedkommende ha skyldevne.

⁹ Christine Goodwin v. the United Kingdom, avsnitt 74

¹⁰ Rt.2005 s.833 avsnitt 45

¹¹ Ot.prp.nr.79 (2007-2008) s.1

¹² Nygaard (2004) s.193

Denne oppgaven vil konsentrere seg om en analyse av den objektive gjerningsbeskrivelsen. Skyldkravet vil presenteres kort, men rammene for oppgaven tillater ikke en grundig gjennomgang av dette. Det avgrenses mot øvrige straffbarhetsvilkår.

I kapittel 2 og 3 vil det redegjøres for bakgrunnen til bestemmelsen. I kapittel 2 vil utviklingen av terrorlovgivningen generelt presenteres, mens kapittel 3 fokuserer på bakgrunnen og begrunnelsen til § 147 c (1) a.

Kapittel 4-6 er fremstillingens hoveddel. § 147 c (1) a kriminaliserer det å komme med oppfordringer til terror. Straffebudet retter seg dermed mot en ytrings innhold. Sentralt blir derfor hvordan man kartlegger ytringers meningsinnhold. Prinsippene som gjelder for tolkning av ytringer som kan bli straffebelagt vil redegjøres for i kapittel 4.

For å avgjøre om ytringen er straffbar, må den objektive gjerningsbeskrivelsen fastlegges. § 147 c (1) a inneholder flere ord som alene, etter en naturlig språklig forståelse, ikke gir noe klart svar på hvilke ytringer som faller inn under bestemmelsen. I kapittel 5 vil det nærmere innholdet av vilkårene bestemmelsen oppstiller, bli analysert.

Da det er tale om å straffelegge ytringer, må også forholdet til ytringsfriheten behandles. Det må vurderes om, og eventuelt i hvilken grad, Grunnloven (heretter Grl.) § 100 og EMK art. 10 verner oppfordringer til terrorhandlinger. Dette vil bli gjort i kapittel 6.

Skyldkravet etter bestemmelsen redegjøres for i kapittel 7. Dette kravet vil også være med på å trekke opp grensene for strl. § 147 c (1) a sitt anvendelsesområde.

Avslutningsvis vil enkelte rettspolitiske spørsmål drøftes i kapittel 8.

2 Utviklingen av terrorlovgivningen

2.1 Innledning

Terrorhandlinger kjennetegnes ved at de har en stor skadeevne og rammer med hensikt uten forvarsel. En av statens viktigste oppgaver er å ivareta borgernes sikkerhet. Terrorhandlingers grove og plutselige karakter gjør at denne oppgaven settes på prøve.

I Politiets sikkerhetstjenestes (PST) oppdaterte trusselvurdering fra 5. november 2014 heter det ”Flere land i Vesten har de siste par årene sett en negativ utvikling i trusselbildet. Utviklingen har gitt seg utslag i høynet terrorberedskap i flere land”.¹³ Dette viser at terrortrusselen ansees som aktuell og økende.

En økende terrortrussel medfører skjerpede krav til statens terrorberedskap. Rettslig har fokuset på å forhindre terrorisme medført en rekke *pre-aktive*¹⁴ straffebestemmelser.

Temaet for dette kapitlet er å redegjøre for fremveksten av terrorlovgivningen i norsk rett. Dette gjøres for å sette strl. § 147 c (1) a inn i dens rettslige kontekst. Samtidig er det et siktemål å belyse hvordan utviklingen med stadig mer kriminalisering av terrorrelaterte handlinger stiller rettsstaten overfor vanskelige avveininger mellom samfunnssikkerhet og individets rettssikkerhet.

2.2 Definisjon av terror

Alle siviliserte stater har i dag et uttalt mål om å bekjempe terror. Det finnes imidlertid ingen allment akseptert definisjon av hva en terrorhandling er.

Bakgrunnen for at det er vanskelig å enes om en universal terrordefinisjon er antagelig sammensatt. Som fremhevet av Hustad er det særlig to forhold som er sentrale i denne sammenheng: For det første vil ulike ideologiske, politiske og religiøse oppfatninger føre til at det som for noen er en terrorhandling vurderes av andre som frigjøringskamp. Uttrykket ”*One person’s terrorist is another person’s freedom fighter*” er illustrerende for denne situasjonen. For det andre vil det være av betydning hvem som sitter med makt til å definere en bestemt atferd som terrorisme.¹⁵

¹³ Politiets sikkerhetstjeneste (2014)

¹⁴ Med begrepet pre-aktiv menes straffebestemmelser som tar sikte på å avdekke og avverge kriminalitet før denne resulterer i fullførte lovbrudd. Se Husabø (2003) s.97.

¹⁵ Hustad (2007) s.6

Flere definisjoner av terror har til felles at de fremhever handlingens politiske motivasjon. Aall og Husabø definerer terror slik i artikkelen Bekjempelse av terrorisme og forsvar for rettsstaten - et britisk eksempel publisert i Lov og Rett 09/2005 s. 515:

”Terrorisme kjennetegnes ved at straffbare handlinger blir gjort med det forsett å fremkalle en tilstand av frykt, for politiske formål”.

Rettslig er imidlertid det politiske formålet bak terrorhandlingen uten betydning. De internasjonale konvensjonene pålegger statene å forby terrorhandlinger uavhengig av hva motivasjonen bak handlingen er.¹⁶ Siktemålet er at terrorhandlinger ikke skal anses som politiske forbrytelser fordi dette forhindrer straffeforfølgning og gir vern mot utlevering til andre land, se utleveringsloven § 5 (1) første punktum.¹⁷

Når det gjelder oppfordringer til terror *kan* derimot den politiske motivasjonen ha betydning. Politiske ytringer er i kjernen av grunnlovsvernet etter GrL § 100 og kan derfor i utgangspunktet fremsettes straffefritt. Dette vil bli behandlet nærmere i kapittel 6.

2.3 Regulering av terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger i norsk rett

I NOU 1993:3 Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen uttalte utvalget på side 44 at *”det ikke bør innføres særskilte strafferettslige bestemmelser som direkte retter seg mot terrorisme ...”*. Synspunktet om at det ikke var nødvendig med egne straffebestemmelser som rettet seg mot terrorhandlinger, ble opprettholdt frem til 2001.

Terrorangrepet mot USA 11. september 2001 markerer et tidsskille hva gjelder norsk terrorlovgivning. Dagen etter angrepet kom resolusjon 1368 fra FNs sikkerhetsråd hvor de erklærte at angrepet utgjorde *”a threat to international peace and security”*.

Terror ble med dette løftet fra et nasjonalt nivå til å utgjøre en internasjonal trussel. Terrorbekjempelse ble ikke lenger sett på som et ansvar for hvert enkelt land, men som en *”global trussel som må bekjempes globalt”*.¹⁸

Rettslig har fokuset på terrorbekjempelse bl.a. ledet til en rekke folkerettslig instrumenter som enten anmoder eller pålegger statene å kriminalisere handlinger som kan lede til terror.

¹⁶ Se bl.a. Europarådets konvensjon om bekjempelse av terrorisme artikkel 1.

¹⁷ Se nærmere Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.157

¹⁸ Ibid. s.156

Disse folkerettslige instrumentene er i stor grad bakgrunnen for terrorbestemmelsene i norsk rett. Departementet uttalte i 2008 at *”Lovendringene er i det vesentlige begrunnet med at de er nødvendige for å oppfylle Norges folkerettslige forpliktelser, trusselbildet tilsier ikke i seg selv noe større behov for å endre lovgivningen”*.¹⁹

I 2002 ble *”terrorhandlinger”* kriminalisert i strl. § 147 a og et forbud mot terrorfinansiering ble lovfestet i § 147 b. Bestemmelsene ble vedtatt for å oppfylle Norges forpliktelser etter FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 (2001) og FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme.²⁰

I årene etter 11. september 2001 ble verden rammet av flere alvorlige terrorangrep. Eksempelvis i 2004 hvor det eksploderte 10 bomber på flere tog under rushtiden i Madrid, og i 2005 hvor flere selvmordsbombere sprenget seg selv på kollektive transportmidler i morgenerushet i London. Mange uskyldige menneskeliv gikk tapt og fokuset på å forhindre terror økte, noe som igjen medførte et økt press fra internasjonalt hold til å bl.a. innføre nye straffebud.

I 2008 ble strl. § 147 c vedtatt. Bestemmelsen bygger på Europarådets konvensjon om forebygging av terrorisme. Med dette ble ulike handlinger som kunne lede til terror straffebelagt. Departementet uttalte i den anledning:

”Lovtiltakene mot terrorhandlinger medfører en utvikling i retning av å oppstille straffansvar rettet mot stadig tidligere stadier i hendelsesforløp som eventuelt kan lede frem til en fullbyrdet terrorhandling. Flere av forslagene til straff for terrorrelaterte handlinger er eksempler på det, jf. for eksempel forslaget til § 136 om straff for oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger ... En slik utvidelse av området for hva som skal være straffbart er imidlertid ikke uten betenkeligheter. Jo lengre en går i å oppstille straff for atferd som står i et fjernt forhold til konkrete terrorhandlinger, jo større er sjansen for å utsette personer for strafforfølgning selv om de ikke har gjort noe straffverdig”.²¹

Etter terrorangrepet mot Norge den 22. juli 2011 ble behovet for å forebygge terror ytterligere aktualisert. Terrorangrepet ledet til vedtakelsen av strl. § 147 a (5) som kriminaliserer forberedelseshandlinger til terror. Forslaget møtte mye kritikk under høringen.²² Likevel mente departementet at dagens trusselbildet tilsa *”at det er behov for en bestemmelse som kriminali-*

¹⁹ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.155

²⁰ Ibid. s.157

²¹ Ibid. s.194-195

²² Se prop.131 L (2012-2013) s.59-60

*serer terrorforberedelser som foretas av personer som handler alene. Erfaringer har vist at det er fullt mulig for en enkeltperson å planlegge og å gjennomføre alvorlige terrorhandlinger uten at dette skjer i samvirke med andre”.*²³

Samtidig ble også kvalifiserte former for deltakelse i en terrororganisasjon kriminalisert, se strl. § 147 d.

Samlet er terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger i dag utfyllende regulert i straffeloven. Utviklingen på dette feltet har gått raskt og lovgiver har åpenbart ansett straff som et viktig virkemiddel i "kampen mot terror".

PST har tatt til orde for å kriminalisere flere terrorrelaterte handlinger, for eksempel det å forherlige eller hylle terrorhandlinger.²⁴ Dette er blant annet begrunnet i at det vil gi politiet flere straffeprosessuelle virkemidler for å bekjempe terror på et tidlig stadium, f.eks. skjulte tvangsmidler som hemmelig ransaking, kommunikasjonskontroll og skjult romavlytting.

Den beskrevne utviklingen er ikke ukontroversiell. I norsk samfunnsdebatt og juridisk teori har bl.a. Husabø og Aall rettet kritikk mot den økende kriminaliseringen. I Lov og Rett 09/2005 reiser forfatterne spørsmål om kampen mot terror, som har til formål å verne borgerne grunnleggende menneskerettigheter, kan gå så langt at den blir en trussel mot de samme rettighetene, for eksempel retten til privatliv, ytringsfrihet og forbudet mot vilkårlig straffefølgning.²⁵

I internasjonal juridisk teori fremsetter Kennedy et lignende synspunkt:

*”Of course, principles are easy until they are put to the test. The phenomenon of terrorism is one of the great challenges to the rule of law. In the face of such provocation the temptation to erode civil liberties, is great but this is precisely the repression terrorists seek to stimulate, and if great care is not taken, emergency measures to combat terrorism end up undermining the very freedoms we value”.*²⁶

Fokuset på hvordan vidtgående antiterrorlover kan krenke andre grunnleggende menneskerettigheter har bl.a. ført til at FNs menneskerettighetskomite har opprettet en spesialrapportør for

²³ Prop.131 L (2012-2013). s.61

²⁴ NRK (2014) intervju av PST-sjef Benedicte Bjørnland.

²⁵ Se side 516

²⁶ Kennedy (2005) s.32

beskyttelse av menneskerettigheter ved bekjempelsen av terrorisme.²⁷ At terrorbekjempelse må skje på en måte som respekterer menneskerettighetene er ved flere anledninger presisert av Europarådet.²⁸

Dette viser spenningsfeltet som særlig lovgiver, men også rettsanvenderen må forholde seg til.

²⁷ FNs menneskerettighetsråd resolusjon 2005/80

²⁸ Se bl.a. Europarådets resolusjon 1271 (2002)

3 Bestemmelsens bakgrunn og begrunnelse

3.1 Innledning

Ved anvendelse av en bestemmelse er det sentralt for rettsanvenderen å være kjent med bestemmelsens folkerettslige bakgrunn og de legislative hensyn fordi dette kan påvirke innholdet i rettsregelen. Videre bør rettsanvenderen ha et bevisst forhold til bestemmelser som kan ha et overlappende anvendelsesområde med strl. § 147 c (1) a, da dette kan reise konkurransspørsmål det kan være nødvendig å ta stilling til.

3.2 Den folkerettslige bakgrunnen for strl. § 147 c (1) a

Strl. § 147 c (1) a ble tilføyd ved lov 19. desember 2008 nr. 114. Tilsvarende bestemmelse var allerede vedtatt i straffeloven 2005 § 136, men i påvente av at den skulle tre i kraft fant lovgiver det nødvendig å innføre bestemmelsen i straffeloven 1902.

Bakgrunnen for dette var primært at det var nødvendig for å ratifisere Europarådskonvensjonen om forebygging av terrorisme.²⁹

Konvensjonen pålegger statspartene å kriminalisere offentlige oppfordringer til å begå terrorhandlinger samt rekruttering og opplæring til terrorhandlinger, se artikkel 5-7. Formålet er å ramme handlinger som står i nær tilknytning til terrorhandlinger ved at de kan lede til utførelsen av ”*terrorist offence*” slik dette er definert i Konvensjonens artikkel 1.

Art. 5 oppstiller regelen om forbud mot offentlige oppfordringer til terror. Bestemmelsens virkeområde begrenses av to tilleggsvilkår; for det første kreves det at uttalelsen er fremsatt i den hensikt å oppfordre til utøvelse av terrorhandling, for det andre må uttalelsen skape en fare for at en terrorhandling vil bli begått. Disse tilleggsvilkårene er ikke innført i strl. § 147 c (1) a.³⁰ Anvendelsesområdet til den norske bestemmelsen er derfor, tilsynelatende, videre enn konvensjonsbestemmelsen.

Konvensjonens art. 12 fremhever at man ved anvendelse av regelen oppstilt i art. 5 skal respektere menneskerettighetene generelt og ytringsfriheten spesielt. Forholdet til ytringsfriheten er også fremhevet i Konvensjonens Explanatory Report punkt 88 flg.

²⁹ Ot.prp.nr.79 (2007-2008) s.1

³⁰ § 147 c hadde tidligere et krav om hensikt, dette ble fjernet ved lovendring i 2013. Se punt 7.3

3.3 Hvorfor kriminalisere oppfordringer til terrorhandlinger

3.3.1 Hvorfor straffer vi generelt

Formålet med straff er å motvirke uønsket atferd.

Hvorvidt en gitt handling er uønsket, kan det være delte meninger om, samtidig som det å ilegge et menneske straff kan få betydelige konsekvenser for den personen som straffes. Det ville derfor være å gå alt for langt å straffesanksjonere alle handlinger som et samfunnsflertall ikke liker.

Straff er en inngripen i menneskets grunnleggende handlefrihet og krever en særlig begrunnelse. Når lovgiver vurderer om en handling skal være straffbar, må det samfunnsmessige behovet for å kriminalisere en handling veies mot andre hensyn som for eksempel sentrale menneskerettigheter som ytringsfriheten.

Det er først og fremst handlinger som på en eller annen måte medfører skade eller fare for skade, som bør straffesanksjoneres. Denne grunntanken omtales gjerne som *skadefølgeprinsippet*.³¹ Det er særlig disse handlingene straff som virkemiddel søker å forebygge.

Straffen skal fungere atferdsregulerende overfor borgerne ved at trusselen om straff skal motvirke atferd som lovgiver anser som uønsket. I dette ligger det en forutsetning om at straffen kan virke preventivt i forhold til fremtidige lovbrudd. I hvilken grad prevensjonsformålene realiseres gjennom straff er imidlertid omdiskutert.³²

3.3.2 Hvorfor forby oppfordringer til terrorhandlinger

Formålet bak å kriminalisere offentlige oppfordringer til terror er å hindre at slike ytringer blir fremsatt. Mer overordnet er lovgivers siktemål å motvirke terrorhandlinger. Denne koblingen mellom oppfordringer til terrorhandlinger og utførelsen av terrorhandlinger blir i forarbeidene knyttet til radikalisering.

Det heter i forarbeidene at ”*Offentlige oppfordringer om å iverksette terrorhandlinger har et stort skadepotensial. Utviklingen i Norge og andre land har gått i retningen av en økende radikalisering, dvs. at personer i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske mål.*

³¹ NOU 2002:4 s.79

³² Se Eskeland (2013) s.52-54 med videre henvisninger

*Radikalisering finner blant annet sted gjennom offentlige kommunikasjonskanaler som for eksempel internett”.*³³

Lovgiver ønsker å hindre en radikaliseringsprosess fordi dette angivelig kan føre til terror. I hvilken grad offentlige oppfordringer faktisk leder til en radikaliseringsprosess behandles ikke nærmere i forarbeidene.

Fra forskningshold er det fremhevet at den radikalisering som skjer innad i vennegjenger, små grupper eller organisasjoner vil være den primære. Ytringer fremsatt i det offentlige vil ofte kun være et supplement til en allerede pågående radikaliseringsprosess.³⁴ PST fremhevet under høringsrunden til bestemmelsen at det er denne ”skjulte” radikaliseringen som har det største skadepotensialet.³⁵

Imidlertid er det, som fremhevet i forarbeidene til straffeloven 2005, slik at man krever en lavere grad av sannsynlighet omkring de faktiske virkningene kriminalisering vil ha når de mulige skadefølgene er alvorlige.³⁶

Det bør uansett være retningsgivende for rettsanvender at bestemmelsen er myntet særlig på de ytringer som er egnet til å fremkalle eller forsterke en radikaliseringsprosess som kan lede til terrorhandlinger. Rettskildemessig vil dette være å bruke lovbestemmelsens formål som rettskildefaktor.

Et spørsmål som ikke er drøftet i forarbeidene er hvilken risiko man løper for at kriminaliseringen av offentlige oppfordringer til terror vil ha en utilsiktet virkning.

Det er nærliggende å spørre hva som skjer med de ytringer som ikke blir fremsatt i offentligheten fordi det eksisterer en straffetrussel. Blir de aldri fremsatt eller fremføres de heller i det private rom? Det er grunn til å reise spørsmål om man vil bidra til en økning av de ytringene som PST betegner som ”*vesentlig farligere*” enn offentlig terrorpropaganda.³⁷

³³ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.161

³⁴ Sunde (2013) s.80-81

³⁵ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.202

³⁶ NOU 2002:4 s.80

³⁷ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.202

3.4 Grensen mot beslektede straffebud.

Strl. § 147 c (1) a grenser mot og overlapper delvis med andre straffebud. Dette kan komme på spissen dersom rettsanvenderen ønsker å subsumere samme handling under flere straffebud, såkalt idealkonkurrens. Videre kan rettskilder tilknyttet disse straffebudene ha relevans ved tolkningen av strl. § 147 c (1) a.

I det følgende skal jeg se nærmere på forholdet til strl. § 140 samt psykisk medvirkning til terror.

3.4.1 Særlig om oppviglerparagrafen, strl. § 140

Strl. § 140 rammer etter sin ordlyd den som *”offentlig oppfordrer eller tilskynder til iværksettelsen af en strafbar handling eller forheliger en saadan”*.

Bestemmelsen kalles gjerne oppviglerparagrafen. Andorsen definerer oppvigling slik *”Oppvigling er benevnelsen på atferd som tar sikte på, eller er egnet til, å bringe andre til å opptre eller forholde seg på en måte som er rettsstridig eller straffbar”*.³⁸

Bestemmelsens forhold til ytringsfriheten har ofte vært debattert, særlig hva angår politisk motiverte utsagn.³⁹

På bakgrunn av at bestemmelsen bl.a. er vurdert til å gripe for langt inn i ytringsfriheten er dens anvendelsesområde blitt snevret inn i straffeloven 2005.⁴⁰ Når strl. 2005 trer i kraft vil det kun være offentlige oppfordringer til straffbare handlinger som er forbudt.⁴¹ Å forherlige en straffbar handling vil ikke lenger være straffbart.

Bestemmelsens ordlyd i strl. 2005 minner derfor om ordlyden til strl. § 147 c (1) a. Det som skiller dem er at oppviglerparagrafen er en generell bestemmelse som rammer oppfordring til enhver straffbar handling, mens § 147 c (1) a konkret retter seg mot oppfordring til terrorhandling. Oppviglerparagrafen har ikke et krav om terrorforsett. Dette gjenspeiles i at straffeframmen for oppfordringer til terror er inntil 6 år, mens oppfordringer til straffbare handlinger generelt er foreslått å være inntil 3 år i strl. 2005. Bestemmelsen vil ikke kunne anvendes i

³⁸ Andorsen (1990) s.486

³⁹ Ibid. s.490

⁴⁰ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.243 og s.245

⁴¹ Strl. 2005 § 183

konkurrens med oppfordringer til terrorhandlinger da straffebudene verner samme type interesser.⁴²

3.4.2 Særlig om psykisk medvirkning

Medvirkningshandlinger kan føre til straffeansvar etter norsk rett. Psykisk medvirkning er en form for medvirkningshandling.

Psykisk medvirkning kjennetegnes ved at medvirkeren gjør eller sier noe som inngår i den positive motivasjonsbasen til hovedmannen. Det er således et krav om årsakssammenheng; medvirkeren må faktisk påvirke hovedmannen i retning av å begå lovbruddet.⁴³ Etter gjeldende rett må medvirkeren som hovedregel gi hovedmannen en form for ”*positiv tilskyndelse*”⁴⁴ som fremkaller eller forsterker det forbryterske forsettet til hovedmannen.

Kausalitetskravet innebærer ikke at medvirkerens handling må være den eneste eller den dominerende årsaken til at hovedmannen begår lovbruddet. Det som kreves er at han etter en totalvurdering har ”*solidarisert seg*” med den forbryterske gjerningen.⁴⁵

Ved siden av kausalitetskravet må medvirkeren ha skyld. Det må konstateres at medvirkeren har skyld i to relasjoner; for det første må han ha skyld i forhold til at handlingen vil bli fullbyrdet, og for det andre må han ha skyld i forhold til at han medvirker til denne handlingen.⁴⁶

§ 147 a viser til bestemmelser som har medvirkningstillegg. Dette innebærer at den som medvirker til en terrorhandling kan straffes på dette grunnlaget.

Psykisk medvirkning til terror har flere likhetstrekk med oppfordring til terror etter strl. § 147 c (1) a. Dette gjelder særlig forsøk på medvirkning til terror som er aktuelt i tilfeller hvor hovedmannen ikke fullbyrder den straffbare handlingen. Som det er fremhevet i forarbeidene vil oppfordring til terror ”*i stor utstrekning*” kunne rammes som straffbar medvirkning til terrorhandlinger.⁴⁷

⁴² Eskeland (2013) s.249

⁴³ Husabø (1999) s.122

⁴⁴ Se Rt.1998 s.459 på s.461

⁴⁵ Rt.2001 s.1671 på s.1673

⁴⁶ Husabø (1999) s.239-240.

⁴⁷ Ot.prp.nr.79 (2007-2008) s.3

Imidlertid er straffeansvaret etter § 147 c (1) a videre. Dette skyldes for det første at det ikke stilles krav til medvirkningsforsett. For det andre vil medvirkning til oppfordringer være straffbart.

For det tredje er det, som fremhevet i forarbeidene ”nytt i forhold til gjeldende rett ... at det ikke stilles like strenge krav til tilknytning til konkrete terrorhandlinger”.⁴⁸

Dette skyldes at man kan komme i straffansvar etter § 147 c (1) a selv om adressaten er en ubestemt gruppe og oppfordringen ikke er konkretisert.⁴⁹ Hustad konkluderer med at i en slik situasjon befinner vi oss ”klart utenfor medvirkningsansvarets virkeområde”.⁵⁰

Dersom vilkårene for å komme i medvirkningsansvar foreligger vil påtalemyndigheten mest sannsynlig straffeforfølge for medvirkning til terror fordi strafferammen her er betydelig høyere og reflekterer handlingens straffverdighet. Bestemmelsene vil ikke kunne anvendes i konkurrans da de verner samme type interesser.⁵¹

⁴⁸ Ot.prp.nr.79 (2007-2008) s.6

⁴⁹ Se nærmere om dette i punkt 5.3.4

⁵⁰ Hustad (2007) s.83

⁵¹ Eskeland (2013) s.249

4 Tolkning av ytringer

4.1 Innledning - utgangspunkter for tolkningen

Forbudet i strl. § 147c (1) a rammer kun ytringer med et bestemt innhold. Ytringen må etter sitt innhold oppfordre til iverksettelse av en terrorhandling. Ved vurderingen av om straffebudet er overtrådt, er det derfor helt sentralt å kartlegge ytringens meningsinnhold. Dette gjøres gjennom tolkning.

Straffeloven gir ikke anvisning på hvilke tolkningsprinsipper som skal anvendes, men gjennom høyesterettspraksis er det oppstilt retningslinjer for tolkningen av utsagn som kan bli straffebelagt. Rettspraksis gjelder direkte den såkalte rasismeparagrafen i strl. § 135a, men uttalelsene om tolkning av ytringer er generelle og har dermed overføringsverdi til oppgavens tema. Tolkningsprinsippene er brukt i LB-2012-68482 (Mulla Krekar) og i TOSLO-2014-114499 (Ubaydullah Hussain)⁵² som begge gjaldt overtredelse av strl. § 147 c (1) a.

Høyesterettspraksis viser at utgangspunktet for tolkningen er "*hvordan den alminnelige tilhører [eller leser] vil oppfatte utsagnet ut fra den sammenheng det er fremsatt*".⁵³

Tolkningen av ytringer byr sjeldent på tvil når meningsinnholdet kommer direkte til uttrykk, for eksempel ved at en blogger skriver at han oppfordrer sine lesere til å bombe Stortinget.

Et budskap kan imidlertid kommuniseres på en mer indirekte måte. Å straffes for noe man ikke direkte har uttrykt, kan være problematisk fordi man i ytterste konsekvens risikerer å straffe noen for en mening de har blitt tillagt. Hensynet til borgernes rettssikkerhet tilsier derfor varsomhet knyttet til utvidende tolkning av ytringer.

Likevel kan et budskap som ikke er direkte uttalt, etter omstendighetene fremstå såpass klart at det ikke er betenkelig å legge tolkningsresultatet til grunn.

Som drøftelsen nedenfor vil vise har Høyesterett ved utviklingen av rettstilstanden på dette området forsøkt å balansere disse motstridende hensynene.

I det følgende vil det gjennomgås relevant høyesterettspraksis for å vurdere i hvilken grad man kan innfortolke et meningsinnhold som ikke er direkte uttalt og avslutningsvis sammen-

⁵² Dommen har blitt anket av påtalemyndighetene, og er derfor ikke rettskraftig.

⁵³ Rt.2012 s.536 avsnitt 18 med videre henvisninger

fatte hvilke tolkningsprinsipper som gjelder *de lege lata* og hvilken betydning dette har for strl. § 147 c (1) a.

4.2 Rt.1997 s.1821 (Kjuus)

Avgjørelsen inntatt i Rt.1997 s.1821 (Kjuus) gjaldt ytringer fremsatt i partiprogrammet til det nå opphørte høyre-radikale partiet Hvit Valgallianse. Lederen av partiet, juristen Jack Erik Kjuus, var tiltalt for overtredelse av strl. § 135a. Det rettslige spørsmålet i saken var om ytringene i partiprogrammet til Hvit Valgallianse var å anse som diskriminerende eller hatefulle, jfr. strl. § 135a. Høyesterett kom til (dissens 12-5) at utsagnene ble rammet av strl. § 135a.

Førstvoterende tok utgangspunkt i hvordan den alminnelige leser eller tilhører ville oppfatte partiprogrammet og presiserte samtidig at programmet måtte leses som en helhet.⁵⁴

Et springende punkt i saken var hvorvidt ytringene rettet seg mot en avgrenset gruppe. Førstvoterende fremholdt at partiprogrammet etter sin ordlyd tok sikte på å ramme alle som ikke var av "*etnisk norsk opprinnelse*".⁵⁵ Dette var neppe tilstrekkelig til å bli rammet av straffebudet da dette er en meget uensartet gruppe av befolkningen.

Høyesterett uttalte imidlertid at dersom man leste programmet i sammenheng, fremgikk det "*klart*" at programmet gjaldt den mørkhudede del av befolkningen.⁵⁶ Fem dommere dissenterte når det gjaldt resultatet, men mindretallet sluttet seg til førstvoterendes tolkning av valgprogrammet.⁵⁷

Høyesterett i plenum tolket altså partiprogrammet utvidende ved å tillegge det et meningsinnhold som ikke fulgte av en ren ordlydsfortolkning.

I kjølvannet av avgjørelsen stilte advokat dr. juris Kyrre Eggen spørsmål ved om det ved tolkning av utsagn som kan føre til straffeforfølgning, må gjelde et legalitetsprinsipp i den forstand at man må være forsiktig med utvidende tolkning.⁵⁸

Eggen poeng er at hvis man tolker ytringer annerledes enn det som følger av en objektiv forståelse av deres ordlyd, kan man omgå legalitetsprinsippet som følger av Grl. § 96. Han viser

⁵⁴ Rt.1997 s.1821 s.1826.

⁵⁵ Ibid. s.1827

⁵⁶ Ibid. s.1827

⁵⁷ Ibid. s.1834

⁵⁸ Eggen (2002) på s.404-405.

til at en fri tolkning av ytringer i realiteten gir domstolene stor frihet i forhold til straffbarhetsvilkårene. Dette er betenkelig ut i fra rettssikkerhetsbetraktninger; særlig forutberegnelighet. Eggen mener derfor at legalitetsprinsippet bør oppstilles som en skranke for kontekstuell tolkning av ytringer. Imidlertid ikke slik at ytringer ikke skal tolkes i den konteksten de fremsettes i, men som en skranke for hvor frie domstolene kan være når de tolker ytringer.

4.3 Rt.2002 s.1618 (Boot Boys)

Plenumsdommen inntatt i Rt.2002 s.1618 (11-6) gjaldt en appell holdt av lederen i gruppen Boot Boys, som var en nynazistisk gruppe med tilhørighet på Bøler i Oslo, som senere gikk i oppløsning etter drapet på Benjamin Hermansen.

Appellen ble holdt under en demonstrasjon i Askim og inneholdt flere nedsettende uttalelser om jøder og innvandrere. Det rettslige spørsmålet var hvorvidt ytringene ble rammet av strl. § 135a. Flertallet på 11 dommere kom til at uttalelsene ikke var i strid med straffebudet.

Førstvoterende, dommer Stabell, uttalte at utgangspunktet for tolkningen må være hva den alminnelige leser eller tilhører vil oppfatte.⁵⁹ Flertallet trekker deretter opp et skille mellom skriftlige og muntlige utsagn og peker på at ved muntlige utsagn må tilhørerens "*umiddelbare forståelse*" legges til grunn, og at ordlyden da blir sentral.⁶⁰ Dermed synes terskelen for å tolke muntlige utsagn utvidende å være høyere enn ved skriftlige utsagn.

Høyesterett viste deretter til Eggens kritikk av Kjuus-kjennelsen. Uten å kommentere hvorvidt Høyesterett sluttet seg til kritikken uttales det at det må utvises "*forsiktighet med utvidende tolking ut fra sammenhengen*". Førstvoterende fremhevet at "*man bare kan straffes for det man har uttalt, ikke hva man kunne tenkes å ha uttalt*" og at det følger av hensynet til ytringsfriheten at "*ingen bør kunne risikere strafferettslig ansvar ved at utsagn tillegges et meningsinnhold som ikke er uttrykkelig uttalt og heller ikke med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen.*"⁶¹

Vurderingstemaet som oppstilles ved meningsinnhold som ikke direkte er uttalt, er altså "*hvorvidt meningsinnholdet med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen*". Dommen er en plenumsavgjørelse og har dermed særlig rettskildemessig vekt.

⁵⁹ Rt.2002 s.1618 s.1627

⁶⁰ Ibid. s.1627

⁶¹ Ibid. s.1627

I Kjuus-kjennelsen fant førstvoterende under den konkrete tolkningen av partiprogrammet at det var "*klart*" at det ble siktet til mørkhudede, selv om dette ikke var direkte uttalt. Dette innebærer at resultatet i Kjuus-kjennelsen ville blitt det samme etter normen som oppstilles i Boot Boys-dommen, så kan man være mer eller mindre enig i hvorvidt det var klart at det ble siktet til mørkhudede.

Etter min oppfatning innebærer uttalelsene i Boot Boys-dommen kun en presisering av Høyesteretts syn i Kjuus-kjennelsen.

4.4 Rt.2007 s.1807 (Vigrid)

Avgjørelsen inntatt i Rt. 2007 s. 1807 gjaldt spørsmålet om uttalelser Tore W. Tvedt, tidligere leder i den nynazistiske gruppen Vigrid, hadde gitt i intervju med avisen VG, ble rammet av strl. § 135a.

Førstvoterende viste i avsnitt 39 til plenumsavgjørelsene Kjuus og Boot Boys, og tok utgangspunkt i hvordan utsagnene vil oppfattes av den alminnelige avisleser, og at uttalelsen må sees samlet og i sammenheng med reportasjen for øvrig.

Ved den konkrete tolkningen tok førstvoterende utgangspunkt i ordlyden, og vurderte dernest hvilket helhetsinntrykk man fikk ved å lese teksten i sammenheng. Lagmannsretten, som friant Tvedt, uttalte at "*Utsagnene fremstår som absurde og kan vanskelig undergis alminnelig tolking*".⁶² Høyesterett var for så vidt enig i at "*tatt bokstavelig, virker [det som sies] fornuftsstridig og virkelighetsfjernt*". Imidlertid kom Høyesterett til at "*Lest i sammenheng med den voldsretorikken som ellers anvendes i intervjuet, blir det likevel ikke uten mening*".⁶³

Etter en samlet vurdering konkluderte Høyesterett med at trusler om vold og andre integritets-krenkelser kunne "*leses direkte av teksten eller i alle fall utledes med rimelig stor grad av sikkerhet, slik den vanlige leser vil oppfatte den*".⁶⁴

Sammenfatningsvis ser det ut til at Høyesterett ved den konkrete tolkningen ikke holder seg til en like streng ordlydsfortolkning som i Boot Boys-dommen. Det er nærliggende å anta at dette har sammenheng med at utsagnene i Boot Boys-dommen var muntlige og at Høyesterett i den sammenheng fremhevet at ordlyden var helt sentral. Vigrid-kjennelsen gjaldt på sin side

⁶² LB-2006-174011

⁶³ Rt.2007 s.1807 avsnitt 41

⁶⁴ Ibid. avsnitt 45

ytringer som i og for seg var fremsatt muntlig, men som ble publisert som et skriftlig avisintervju, der leseren får tid til å bearbeide uttalelsene og se dem i sammenheng.

4.5 Rt.2012 s.536 (Dørvakt)

I Rt.2012 s.536 (Dørvakt) var spørsmålet om sjikanøse og rasistiske utsagn fremsatt mot en dørvakt på et utested i Stavanger ble rammet av strl. § 135a.

I dommen tok Høyesterett utgangspunkt i hvordan den alminnelige tilhører vil oppfatte utsagnet ut fra den sammenheng det er fremsatt i.⁶⁵

I Dørvakt-dommen presiserte Høyesterett tolkningsprinsippet ved muntlige utsagn. I Boot Boys-dommen ble det uttalt at tilhørersens umiddelbare forståelse av muntlige utsagn var sentralt. I Dørvakt-dommen gjentas dette samtidig som det presiseres at "*det vil si uten nevneverdig tankemessig bearbeidelse*".⁶⁶

I Dørvakt-dommen omtales normen om at ingen skal risikere strafferettslig ansvar ved at utsagn tillegges et meningsinnhold som ikke er uttrykkelig uttalt, med mindre et slikt innhold med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen, som en forsiktighetsregel.⁶⁷

Etter en samlet vurdering kom Høyesterett frem til at meningsinnholdet som ble lagt til grunn fremkom med god margin til denne forsiktighetsregelen.

4.6 Sammenfatning

I forarbeidene til diskrimineringsloven har lovgiver uttalt seg generelt om gjeldende tolkningsprinsipper, og som en sammenfatning av den rettspraksis som er referert ovenfor viser jeg til dette:

*"Det er lagt til grunn i rettspraksis at utgangspunktet for denne tolkningen må være hvordan den alminnelige leser eller tilhører vil oppfatte utsagnet. En person kan bare straffes for det han eller hun har uttalt, og ikke for hva vedkommende kunne tenkes å ha uttalt. Ingen skal risikere strafferettslig ansvar ved at utsagn tillegges et meningsinnhold som ikke er uttrykkelig uttalt, dersom dette ikke med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen."*⁶⁸

⁶⁵ Rt.2012 s.536 avsnitt 18

⁶⁶ Ibid. avsnitt 19

⁶⁷ Ibid. avsnitt 24

⁶⁸ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) s.189

For oppfordringer til å iverksette terrorhandlinger vil de begrensningene som Høyesterett oppstiller for å tolke ytringer kontekstuellet særlig ha betydning for de indirekte oppfordringene til terror.⁶⁹ Dette kan belyses gjennom en nylig avsagt tingrettsdom. I TOSLO-2014-114499 var Ubaydullah Hussain, talspersonen for gruppen Profetens Ummah, tiltalt etter strl. § 147 c (1) a for å ha fremsatt fem utsagn som isolert sett var hyllester av terrorangrep og terrororganisasjoner, men hvor påstanden fra påtalemyndighetene var at disse samlet utgjorde en indirekte oppfordring til terror.

Da uttalelsene i saken etter en ren ordlydsfortolkning ikke var direkte oppfordringer, var et av de sentrale spørsmålene *”i hvilken grad forhold ut over selve utsagnene skal trekkes inn i vurderingen. Spesielt oppstår spørsmål om utsagn gjennom en slik tolkning kan tillegges et meningsinnhold som ikke er direkte uttalt”*.

Retten viste til de tolkningsprinsippene som er oppstilt gjennom Kjuus-kjennelsen og Boot Boys-dommen, og presiserte at *”i forhold til straffbare ytringer må poenget være at man bare kan straffes for det man har uttalt, ikke hva man kan tenkes å ha uttalt”*.

Ved den konkrete tolkningen uttalte retten at man måtte se hen til ytre omstendigheter som hvem som fremsatte ytringen, hvem mottakeren var og tidspunktet ytringen ble fremsatt. Imidlertid fremstår det som om domstolen ikke vektla disse forholdene i særlig grad, de ble i alle fall ikke vurdert nærmere. Retten presiserte ved flere anledninger at *”man skal være varsom med å innfortolke en oppfordring som ikke er direkte uttalt”*. Etter en konkret tolkning kom tingretten til at utsagnene måtte forstås som etterfølgende bifall til allerede foretatte terrorhandlinger, og at de dermed var vernet av ytringsfriheten etter Grl. § 100 og EMK art. 10.

Uavhengig av om man vil kalle det et utslag av legalitetsprinsippet eller en *”forsiktighetsregel”*, så viser rettspraksis at prinsippene for hvorledes domstolene tolker ytringer for å finne frem til deres meningsinnhold, er en viktig del av den reelle ytringsfrihetsbeskyttelsen.⁷⁰

⁶⁹ Se punkt 5.4.3

⁷⁰ Eggen s.404

5 Den objektive gjerningsbeskrivelsen

5.1 Innledning

For at en person skal kunne straffes må gjerningspersonen ha handlet på en måte som dekkes av de objektive vilkårene i straffebudet.

Strl. § 147 c (1) a inneholder tre vilkår; ytringen må for det første være fremsatt *offentlig*, den må innholdsmessig utgjøre en *oppfordring* og denne oppfordringen må være knyttet til *iverksettelsen* av en nærmere bestemt handling. Bestemmelsen anvender skjønnsmessige ord uten klare yttergrenser, og det må derfor foretas en nærmere analyse for å fastlegge gjeldende rett.

5.2 "Offentlig"

5.2.1 Innledning

§ 147 c (1) a krever at ytringen fremsettes "*offentlig*". Motsetningen til offentlige ytringer er privat kommunikasjon.

PST fremhevet under høringsrunden til bestemmelsen at skjult radikaliserings er vesentlig farligere enn offentlig terrorpropaganda. De uttalte at de har "*positiv kunnskap om at personer i Norge radikaliserer ungdom i det skjulte*".⁷¹

Departementet svarte til dette at de anså radikaliserings og oppfordring til terrorhandlinger i private kretser som straffverdig, og påpekte at terskelen for når en ytring er fremsatt offentlig ikke er høy. Deretter uttalte departementet at "*å gå lenger enn dette i å sette straff for ytringer og påvirkning som finner sted i det private rom, vil etter departementets syn bryte for sterkt med ytringsfriheten*".⁷²

Departementets utsagn er uklart, særlig formuleringen "*å gå lenger enn dette*". Som drøftelsen nedenfor vil vise er det etter straffeloven ikke et skarpt skille mellom ytringer som fremsettes i det offentlige og private rom. Det avgjørende vil i alle tilfeller være hvor mange mennesker ytringen er egnet til å nå.

⁷¹ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.202

⁷² Ibid. s.203

5.2.2 Vilkåret

En naturlig språklig forståelse av ”*offentlig*” tilsier at ytringen blir fremsatt på en slik måte at allmennheten har tilgang til den.

Begrepet er legaldefinert i straffeloven § 7. Bestemmelsen oppstiller tre alternativer i annet ledd for når en ytring er å anse som ”*offentlig*”.

Første alternativ i § 7 (2) retter seg mot den som foretar en handling ”*i nærvær av et større antall personer*”. Det er på det rene at ytringer faller inn under begrepet ”*handling*”. I forarbeidene til straffeloven 2005 § 10⁷³ er det uttalt at ”*et større antall personer*” etter rettspraksis vil være ca. 20-30 personer. Videre uttales det at ”*om det skjer på privat område og bare særskilt utvalgte slipper inn, er ikke avgjørende når antallet blir så høyt som nevnt*”.⁷⁴

Dette innebærer at dersom det på en privat fest med 30 personer tilstede fremsettes en ytring om at noen burde detonere bomber på t-banen, så vil denne ytringen være fremsatt offentlig. Den kan derfor straffes forutsatt at de øvrige straffbarhetsvilkårene er oppfylt.

Det å si at en ytring er fremsatt offentlig når den fremføres på en privat fest strider i utgangspunktet mot den alminnelige forståelsen av ordet, men vil altså likevel rammes.

Annet alternativ i § 7 (2) retter seg mot den som fremsetter en ytring ”*når den lett kunne iakttas og er iakttatt fra et offentlig sted*”. Vilråene er kumulative, ytringen må altså lett kunne iakttas og faktisk bli iakttatt fra et offentlig sted. Hva som er et ”*offentlig sted*”, er definert i bestemmelsens første ledd. En naturlig lesemåte av ”*iakttatt*” innebærer at både det å se og lytte omfattes. I vår sammenheng må iakttagelsen omfatte ytringen, det kreves ikke at personen som fremsetter ytringen iakttas.

Eksempelvis vil en person som står på sin private balkong og holder en appell ut mot Stortorget i Oslo kunne omfattes av offentlighetsbegrepet.

Tredje alternativ retter seg mot ytringer som ”*er fremsatt på en måte som gjør den egnet til å nå et større antall personer*”. Dette alternativet ble tilføyd i 2013. Bakgrunnen for lovforslaget var Høyesteretts ankeutvalgs kjennelse inntatt i Rt.2012 s.1211. I kjennelsen kom ankeutvalgets flertall frem til at uttalelser fremsatt på en blogg på Internett ikke var fremsatt ”*offent-*

⁷³ Bestemmelsen har tilsvarende ordlyd som strl. 1902 § 7

⁷⁴ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.163

lig” i straffelovens forstand. Lovendringen medførte at ytringer rammes uavhengig av hvilken formidlingsform som er benyttet. Dette innebærer at også ytringer fremsatt på Internett, for eksempel gjennom sosiale medier, kan straffeforfølges.

Bruken av Internett som arena for radikalisering er i PSTs åpne trusselvurdering for 2014 omtalt som det ”viktigste verktøyet i radikaliseringsøyemed”.⁷⁵ Dette er også fremhevet i forskningsrapporten Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme på internett hvor det uttales at ”Overordnet peker forskningen i retning av at nettet i stadig økende grad tas i bruk av terrorgrupper til rekrutterings- og radikaliseringsformål, blant annet via mer effektiv spredning av propagandamateriale”.⁷⁶

Dette belyser viktigheten av å kunne straffeforfølge ytringer fremsatt på Internett, da formålet med å kriminalisere disse ytringene er å forhindre radikalisering. En effektiv gjennomføring av formålet tilsier derfor at ytringer fremsatt på Internett faller inn under bestemmelsens anvendelsesområde.

Internettets ekspansjon det siste tiåret har medført en endring i lovgivers syn på hvilke internettsider som rammes av bestemmelsen. Dette fremkommer hvis man sammenligner forarbeidene til strl. 2005 § 10 fra år 2002 -2004 og forarbeidene til strl. 1902 § 7 som er fra år 2012-2013.

I forarbeidene til strl. 2005 § 10 sondres det mellom åpne og lukkede sider. Offentlighetsbegrepet begrenses til å ramme ytringer som fremsettes på åpne internettsider.⁷⁷ Internettsider som er begrenset ved bruk av passord eller lignende rammes *ikke* av offentlighetsbegrepet i straffeloven ifølge disse forarbeidene.⁷⁸

Etter at disse forarbeidene ble skrevet har det imidlertid skjedd en vesentlig samfunnsutvikling når det gjelder kommunikasjon på Internett. Dette er særlig knyttet til bruken av sosiale medier, for eksempel Facebook. Dette er sider som krever passord og som dermed kan anses som lukket. Samtidig er dette sider hvor fremsettelse av en ytring kan nå et stort antall personer, noe som innebærer at ytringen nettopp er av en slik art som den lovgiver ønsker å forhindre.

I forarbeidene til § 7 i strl. 1902 drøftes skillet mellom åpne og lukkede internettsider og dets forhold til offentlighetsbegrepet. Departementet uttaler at en ytring kan være offentlig selv om

⁷⁵ Politiets sikkerhetstjeneste (2014)

⁷⁶ Sunde (2013) s.85

⁷⁷ Se Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s.409

⁷⁸ NOU 2002:4 s.208

tilgangen er betinget av ulike forhold, slik som innlogging eller passord.⁷⁹ Forarbeidene til § 7 drøfter ikke hvorvidt det finnes internettsider som faller utenfor offentlighetsbegrepet. Derimot fremheves det generelt at *”det sentrale ikke er ’hvordan budskapet er formidlet, men om det skjer på en måte som er egnet til å nå et større antall personer, dvs. mer enn 20-30’”*.⁸⁰

Skillet mellom åpne og lukkede internettsider er dermed ikke av rettslig relevans etter någjeldende straffelov. Det avgjørende er om ytringen er *”egnet til å nå et større antall personer”*.

Språklig innebærer vilkåret *”egnet til”* at ytringen ikke faktisk må nå frem til en mottaker, det er nok at det finnes en mulighet for at den kan nå en gruppe som minst utgjør 20-30 personer. En ytring fremsatt på Facebook av en person med 30 kontakter vil være egnet til å nå disse, uavhengig av om de har lest ytringen eller ikke.

Sammenfatningsvis kan det sies at det strafferettslige offentlighetsbegrepet er videre enn den alminnelige oppfatning av når en ytring er offentlig. Strafferettslig er det ikke et skarpt skille mellom om ytringen blir fremsatt i det offentlige eller private rom. Dette kan imidlertid ha betydning i forhold til yttringsfriheten - denne er rettslig sett langt mer omfattende innenfor den private sfære enn i den offentlige.⁸¹

De ytringene som fremsettes privat og ikke er egnet til å nå et større antall personer, kan rammes av psykisk medvirkning til terror.⁸²

5.3 ”Iverksette” en terrorhandling

5.3.1 Innledning

Oppfordringen må etter strl. § 147 c (1) a knytte seg til å *”iverksette”* en handling som nevnt i de straffebud som bestemmelsen viser til. De straffebudene som bestemmelsen viser til, kan som en samlebetegnelse karakteriseres som *”terrorhandlinger”*.

Dette reiser særlig tre spørsmål; for det første må det materielle innholdet av vilkåret *”iverksette”* fastlegges, for det andre må det redegjøres for hva en terrorhandling er og for det tredje må det vurderes om det er et krav om at oppfordringen knytter seg til iverksettelse av en konkret handling eller om det er tilstrekkelig med en generell oppfordring til terror.

⁷⁹ Prop.53 L (2012-2013) s. 6

⁸⁰ Ibid. s.6

⁸¹ NOU 1999:27 s.107

⁸² Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.203

5.3.2 Vilkåret

Rent språklig gir ordet ”iverksette” anvisning på at noe skal settes i gang. Det fremkommer av forarbeidene at ordet ”iverksette” sikter til en oppfordring om å *påbegynne* en straffbar handling.⁸³

Dette vilkåret vil ha liten selvstendig betydning for de direkte oppfordringene. I en direkte oppfordring vil det, rent språklig, ligge en anmodning om at noe skal iverksettes. Imidlertid vil dette tilleggsvilkåret ha betydning for å avgrense anvendelsesområdet for de indirekte oppfordringene. En indirekte oppfordring vil ikke etter sin ordlyd anmode om at en handling iverksettes. Vilket ”iverksette” medfører derfor at rene støtteerklæringer eller sympatiserende uttalelser ikke rammes av straffebudet. Departementet fremhevet at vilkåret er medtatt for å ikke trå ytringsfriheten for nær.⁸⁴

Som det er fremhevet i forarbeidene, vil for eksempel en forherligelse av en terrorhandling isolert sett ikke være straffbart, men i det forherligelsen ”går så langt” at den kan sees på som en anmodning om iverksettelse av en handling kan den være straffbar etter § 147 c (1) a.⁸⁵

Når en indirekte oppfordring kan sies å gå så langt at den oppfordrer til iverksettelse av en handling, vil drøftes under punkt 5.4.3.2.

I vilkåret ”iverksette” ligger det også et krav om hvilket stadium i den forbryterske atferden oppfordringen må knytte seg til.⁸⁶

For å kartlegge når en handling er iverksatt, er det hensiktsmessig å ta utgangspunkt i den tradisjonelle sondringen i strafferetten mellom forberedelseshandling, forsøkshandling og fullbyrdet overtredelse av straffebudet.⁸⁷

Det å oppfordre til å fullbyrde et straffebud, for eksempel bombe Slottet, vil være å oppfordre til å påbegynne en handling. Forberedende skritt til en straffbar handling er i utgangspunktet

⁸³ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.319

⁸⁴ Ibid. s.203

⁸⁵ Ibid. s.203

⁸⁶ Ibid. s.319

⁸⁷ Andorsen gjør dette for å forklare innholdet av vilkåret ”iverksettelse” i strl. § 140. Se Andorsen (1990) side 511-512.

ikke straffbart etter norsk rett, og det er fremhevet i forarbeidene at det å oppfordre til forberedelseshandlinger ikke rammes av § 147 c (1) a.⁸⁸

Det tvilsomme knytter seg til den nedre grensen mellom straffbare forsøkshandlinger og straffrie forberedelseshandlinger.⁸⁹ Grensen må trekkes på samme måte som for den nedre grensen for forsøksansvaret etter strl. § 49.⁹⁰

Den nedre grensen kan illustreres med et eksempel fra nyere tid; i 2008 oppfordret den høyre-ekstremistiske bloggeren Fjordman europeiske borgere til å *”bevæpne seg umiddelbart, først og fremst mentalt og med kunnskap om fienden og stolthet i sin egen arv og kultur, men også fysisk med våpen og ferdigheter i å bruke dem”*.⁹¹ Dette vil være en oppfordring til en forberedelseshandling da den psykiske barrieren mellom å kjøpe inn våpen og lære seg å bruke dem, og det å faktisk bruke dem vil være stor.⁹² En slik ytring vil derfor ikke, som et utgangspunkt, kunne straffes med hjemmel i strl. § 147 c (1) a.

5.3.3 Hva er en terrorhandling

En terrorhandling er etter § 147 c (1) a en handling *”som nevnt i §§ 147 a første eller tredje ledd eller § 147 b første eller annet ledd, eller lov 20.mai 2005 nr. 28 §§ 138 til 144”*.

Strl. § 147 a (1) er bestemmelsen som kriminaliserer terrorhandlinger. En terrorhandling er i norsk rett definert som en overtredelse av et av straffebudene som bestemmelsen viser til.⁹³ I tillegg må disse handlingene for å anses som terrorhandlinger vært utøvet med et terrorformål.⁹⁴ Strl. § 147 b kriminaliserer finansiering av terrorhandlinger og terrorgrupper.

For å rammes av strl. § 147 c (1) a må det altså foreligge en oppfordring til å iverksette en av disse handlingene.

⁸⁸ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.319

⁸⁹ Rammene for denne oppgaven tillater ikke å gå nærmere inn på den nedre grensen for forsøksansvaret. For nærmere om dette se Husabø (1999) s.285-294

⁹⁰ Andorsen (1990) s.512-513

⁹¹ Sætre (2013) s.170

⁹² Den psykologiske barrieren er et av flere momenter som vil inngå i den helhetsvurderingen som må foretas for å fastlegge forsøksansvar. Se nærmere Husabø (1999) s.292-294.

⁹³ Det nærmere innholdet i de ulike straffebudene må avgjøres på bakgrunn av alminnelig rettskildelære. Oppgavens rammer tillater ikke å gå nærmere inn på dette.

⁹⁴ Se punkt 7.3

5.3.4 Gjelder det et konkretiseringskrav?

Etter en naturlig språklig forståelse gir bestemmelsen anvisning på at det må oppfordres til en konkret handling. Det er vanskelig å se for seg at man kan oppfordre til iverksettelse av en handling dersom det ikke er angitt hva slags handling som skal påbegynnes.

Det er på det rene at man med oppfordringen ikke må beskrive alle momentene i den objektive gjerningsbeskrivelsen i det aktuelle straffebudet. Effektivitetshensyn taler sterkt mot dette.

Hvor konkret man ellers må være ved angivelse av det man oppfordrer til, er imidlertid et usikkert spørsmål.

Det fremkommer av forarbeidene at oppfordringen i utgangspunktet må *”knytte seg til en individualisert handling, eller til artsbestemte handlinger”*.⁹⁵ En oppfordring om en individualisert handling vil være å angi et konkret mål og en konkret metode som skal brukes. En artsbestemt handling vil for eksempel være å oppfordre til å kapre et fly uten å angi hvilket fly eller hvor man skal gjøre det.

Selv om oppfordringen i utgangspunktet derfor skal være noe konkretisert åpner forarbeidene for at *”en mer ubestemt oppfordring vil ut i fra situasjonen eller omstendighetene for øvrige kunne rammes av bokstav a”*.⁹⁶

En ubestemt oppfordring kan for eksempel være en hyllest av et allerede foretatt terrorangrep, for eksempel en hyllest av terrorangrepet mot USA 11. september. Under visse omstendigheter kan en slik ubestemt oppfordring tolkes som en oppfordring til iverksettelse av et nytt terrorangrep.

Når slike ubestemte oppfordringer kan oppfattes som oppfordringer til iverksettelse av terrorhandlinger, vil bli nærmere behandlet under punkt 5.4.3

Det er derfor ikke et klart svar på hvor presis man må være ved angivelse av det straffbare forholdet man oppfordrer til å iverksette. Det vil måtte bero på en konkret totalvurdering om gjerningsbeskrivelsen på dette punkt er fullbyrdet.

⁹⁵ Ot.prp.nr.79 (2007-2008) s.6

⁹⁶ Ibid. s.6

5.4 "Oppfordrer"

5.4.1 Innledning

Det sentrale vilkåret i gjerningsbeskrivelsen er at det må være fremsatt en *oppfordring* til iverksettelse av en terrorhandling.

Bruken av ordet oppfordring reiser en rekke spørsmål. Særlig disse; hvilke ytringer faller inn under begrepet, i hvilken grad rammes indirekte oppfordringer, og i forlengelse av dette; hvordan står dette seg overfor klarhetskravet etter Grl. § 96 og EMK art. 7, og forholdet til ytringsfriheten.

5.4.2 Vilkåret

En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at det verbale utsagnet må innebære en anmodning som etter en objektiv vurdering *er egnet til* å fremkalle en reaksjon hos mottakeren. Hvorvidt det er tilsiktet å fremkalle en reaksjon med ytringen tilhører skyldspørsmålet.

I dette ligger det at valg av ord og setningsoppbygging vil være sentralt for å kartlegge om man objektivt sett står overfor en oppfordring. Konteksten den fremsettes i, vil også kunne ha betydning.

At ytringen må være formulert på en måte som gjør den egnet til å fremkalle en reaksjon, støttes av at ordlyden i Konvensjonen. I art. 5 er det engelske ordet "*provocation*" benyttet. Ordet provokasjon tar sikte på en ytring som etter sitt meningsinnhold fremkaller en reaksjon hos mottakeren.

Den norske oversettelsen av Konvensjonens art. 5 bruker ordet "*tilskyndelse*".⁹⁷ Ordet tilskyndelse brukes i medvirkningsslæren som et av grunnvilkårene for at det skal foreligge psykisk medvirkning. Her er ordet tilskyndelse tolket slik at det sentrale er om medvirkeren faktisk har påvirket hovedmannen i retning av en lovstridig handling. Tilskyndelsen tar form ved at den medfører en endring i hovedmannen sitt forsett.⁹⁸ Det sentrale er altså at tilskyndelsen har hatt en påvirkning i retning av å begå lovbruddet.

⁹⁷ St.prp. nr. 50 (2008-2009) se vedlegget

⁹⁸ Husabø (1999) s.134

Strl. § 140 har oppfordring og tilskyndelse som to alternative vilkår, men som fremhevet av Andorsen vil disse i praksis gli over i hverandre.⁹⁹ Andorsen beskriver § 140 på følgende måte ”*oppvigling er benevnelse på atferd som tar sikte på, eller er egnet til, å bringe andre til å opptre eller forholde seg på en måte som er rettsstridig eller straffbart*”.¹⁰⁰

Samlet medfører vilkåret ”*oppfordrer*” at ytringen etter sitt innhold må ha en *potensiell påvirkningskraft* for den eller de som er adressater for ytringen. Hensynene bak bestemmelsen tilsier også dette, det overordnede formålet med bestemmelsen er å forebygge terrorhandlinger. Et utsagn som ikke har evne til å påvirke, er det heller ikke hensiktsmessig å straffe.

Det må imidlertid presiseres at det ikke er et vilkår at oppfordringen faktisk leder til noe. Forbrytelsen er fullbyrdet i det utsagnet er kommunisert.

Hvorvidt en ytring har en slik potensiell påvirkningskraft og dermed kan anses for å være en oppfordring, vil måtte bero på en tolkning av ytringens ordlyd samt omstendighetene rundt.

Å oppfordre til noe kan skje direkte og indirekte. Direkte ved at det uttrykkelig gis uttrykk for at noe burde skje, indirekte ved at det oppfordres til iverksettelse av en terrorhandling uten at dette gjøres eksplisitt. Dette kan skje ved at en person glorifiserer et terrorangrep som har skjedd – dette kan under gitte omstendigheter bli oppfattet som en oppfordring til at noe liknende burde skje igjen.

Konvensjonen art. 5 kriminaliserer både direkte og indirekte oppfordringer. Forarbeidene til den norske bestemmelsen åpner for at indirekte oppfordringer kan rammes etter en konkret vurdering. Men departementet mener at det ikke er ”*mulig å kriminalisere indirekte oppfordringer på generelt grunnlag uten å trå ytringsfriheten for nær*”.¹⁰¹

Å åpne for å straffe indirekte oppfordringer reiser flere spørsmål, noen av disse vil bli drøftet i det følgende.

⁹⁹ Andorsen (1990) s.521

¹⁰⁰ Ibid. s.486

¹⁰¹ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.203

5.4.3 Indirekte oppfordringer

5.4.3.1 Innledning

Med indirekte oppfordringer menes en oppfordring som ikke uttrykkes direkte, men som likevel fremgår implisitt av den sammenhengen den er fremsatt i.

Indirekte oppfordringer er i forarbeidene beskrevet gjennom eksemplifisering. Departementet uttaler at indirekte oppfordringer ”*kan blant annet bestå i utbredelse av etnisk og religiøs hat, etterfølgende bifall av et terrorangrep og glorifisering av terrorister og terrororganisasjoner*”.¹⁰² Eksemplifiseringen er ikke uttømmende, jfr. ”*kan blant annet bestå i*”.

Departementet går som nevnt ikke inn for å kriminalisere indirekte oppfordringer på generelt grunnlag. Det er kun når disse indirekte oppfordringene anmoder om iverksettelse av en handling at de rammes av bestemmelsen.

Dette reiser særlig tre spørsmål; For det første må det redegjøres for når en indirekte oppfordring utgjør en oppfordring til å *iverksette* en handling. For det andre må det vurderes om det å straffe indirekte oppfordringer er i overensstemmelse med klarhetskravet etter Grl. § 96 og EMK art. 7. For det tredje må bestemmelsens forhold til ytringsfriheten vurderes.

5.4.3.2 Den strafferettslige terskelen – ”iverksette”.

De eksemplene som forarbeidene angir for å illustrere hva som kan utgjøre en indirekte oppfordring er ikke straffbare isolert sett. De må i tillegg oppfylle vilkåret ”*iverksette*”. Dette kan illustreres gjennom Ubaydullah Hussain-saken.¹⁰³ Tingretten kom etter en tolkning til at uttalelsene *kun* var etterfølgende bifall, uttalelsen gikk derfor klar av strl. § 147 c (1) a.

Begrepet ”*iverksette*” sikter seg rent språklig mot handlinger som skal påbegynnes i fremtiden. Mer indirekte oppfordringer, ved for eksempel å forherlige et allerede utført terrorangrep, faller tilsynelatende utenfor bestemmelsen.

I forarbeidene til bestemmelsen omtales forholdet til forherligelser slik:

¹⁰² Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.203

¹⁰³ TOSLO-2014-114499

*”Med «iverksette» siktes det til en oppfordring om å påbegynne en straffbar handling. Forslaget gir frihet til offentlig å forfekte en mening om at visse straffbare handlinger er av det gode, eller at de i hvert fall ikke bør kunne medføre straff, men det er en flytende grense mot oppfordringer som går så langt i å forherlige terrorhandlinger at de må forstås som en oppfordring om å iverksette dem”.*¹⁰⁴

Etter denne uttalelsen i forarbeidene er det klart at det *kan* tenkes at en forherligelse av en terrorhandling kan rammes av § 147 c (1) a. Samtidig skisserer forarbeidene den strafferettslige grensen; forherligelsen må gå så langt at den må forstås som en oppfordring til å iverksette den handlingen som blir forherliget. Spørsmålet som drøftes i det følgende er hvor terskelen for dette går.

Uttalelsen i forarbeidene og drøftelsen nedenfor gjelder for alle former for indirekte oppfordringer – ikke bare forherligelser.

Hvorvidt en ytring når denne strafferettslige terskelen, vil bero på en tolkning av utsagnet. Det spesielle med de indirekte oppfordringen er at de ikke oppfordrer til handling etter sin ordlyd. Sentralt for å kartlegge om de *”går så langt”* at de må forstås som en oppfordring til å iverksette noe, vil derfor være den konteksten de er fremsatt i.

Da kontekstuell tolkning blir det sentrale for de indirekte oppfordringene, er det grunn til å minne om utgangspunktet som Høyesterett har trukket opp vedrørende tolkning av ytringer:

*”Ingen skal risikere strafferettslig ansvar ved at utsagn tillegges et meningsinnhold som ikke er uttrykkelig uttalt, dersom dette ikke med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen”.*¹⁰⁵

Hvorvidt en ytring med rimelig stor sikkerhet kan sies å oppfordre til iverksettelse av terrorhandlinger, beror på en helhetsvurdering. I det følgende vil tre sentrale momenter fremheves.

Ett moment som kan ha betydning er *hvem* avsenderen av ytringen er.

Betydningen av hvem avsender er kan belyses med et eksempel fra dagliglivet: En mor sier til sin datter *”så utrolig flink venninnen din er til å si takk for maten. Moren hennes må være*

¹⁰⁴ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.319

¹⁰⁵ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) s.189

fornøyd med henne”. Dette kan av datteren bli oppfattet som en oppfordring til at også hun skal takke for maten. En datter vil, normalt, etterstrebe anerkjennelse fra sin mor.

Grunnen til at det ligger en indirekte oppfordring i en slik uttalelse, er datterens relasjon til moren. Lignende kan det tenkes at en hyllest av et terrorangrep kan oppfattes som en oppfordring til å iverksette et lignende angrep hvis avgiveren er en autoritetsperson.

Et eksempel fra EMD kan belyse dette.¹⁰⁶ Hogefeld v. Germany omhandler den tidligere venstreekstremisten Birgit Hogefeld. Hun var medlem av den tidligere tyske terrorgruppen RAF, og ble i 1996 dømt til livstid i fengsel for bl.a. drap på en amerikansk soldat og flere bombeangrep. Under varetektsfengsling i påvente av rettssaken ble Hogefeld nektet å møte journalister. Bakgrunnen for dette var at Hogefeld tidligere hadde kommet med uttalelser som myndighetene hevdet at var av en slik karakter at de kunne lede til nye terrorangrep. Hogefeld klaget saken inn til EMD med påstand om brudd på EMK art. 10.

EMD tok utgangspunkt i ordlyden til de tidligere uttalelsene for å fastlegge meningsinnholdet, og uttalte at *”those statements alone do not necessarily have to be understood as a promotion of terrorist activities”*.

EMD gikk imidlertid videre og foretok en kontekstuell tolkning:

“They must, however, be seen in the light of the applicant’s personal history, who was most probably one of the main representatives of an organisation, the RAF, which had waged a murderous fight against the public order of the Federal Republic of Germany for more than twenty years. In these circumstances, the words of the applicant could possibly be understood by supporters as an appeal to continue the activities of the RAF” (mine understrekninger).

På dette grunnlaget kom domstolen til at EMK art. 10 ikke var krenket. Saken viser at hvem som fremsetter ytringen kan ha betydning for å fastlegge meningsinnholdet.

I forlengelse av dette vil det være relevant å se på forholdet mellom avgiveren av ytringen og mottakeren.

¹⁰⁶ EMD foretar en selvstendig tolkning av de ytringer som er aktuelle i saker som blir klaget inn til de. Norske domstoler må rette seg etter de tolkningsprinsipper EMD bruker. Det er derfor av relevans å se hvordan EMD kommer frem til meningsinnholdet i saker som omhandler oppfordringer/støtte til terror. Se nærmere Eggen (2002) s.407

At dette er relevant, fremkommer av LB-2012-68482 (Mulla Krekar). Krekar var tiltalt for overtredelse av strl. § 147 c (1) a. Krekar hadde beskrevet, til sine tilhengere, reaksjoner som skulle inntreffe dersom han ble dømt i en annen straffesak. Lagmannsretten kom til at uttalelsene utgjorde en oppfordring og uttalte i den anledning:¹⁰⁷

”Et vesentlig moment i rettens vurdering har vært tiltaltes rolle som en autoritet i den kurdiske jihadistbevegelsen”.

I mulla Krekar-saken var det tale om ytringer som ble fremsatt til tilhengere, noe som medfører et over- / underordningsforhold mellom den som fremsatte ytringen, og de som mottok den. Avhengig av hvor dedikerte tilhengerne er, kan uttrykk av hyllester eller støtte oppfattes som en ordre om å utføre lignende handlinger. Særlig hvis det i tillegg blir fremhevet et belønningmoment. Som eksempel kan nevnes en religiøs leder som hyller et angrep utført av selvmordsbombere og uttrykker at disse vil komme til paradiset for sine handlinger. Dedikerte tilhengere kan oppfatte det som en religiøs plikt å gjøre det deres leder omtaler som handlinger som vil lede til paradiset.

Hvem avgiver av ytringen er, og hvem den er rettet mot, må følgelig være et moment som etter omstendighetene kan trekke i retning av overtredelse av straffebudet.

Et annet moment som kan være av betydning er hvordan forholdene er i området hvor ytringen blir fremsatt.

Med forholdene siktes det bl.a. til om det er et spent klima, opprør eller borgerkrig. Praksis fra EMD viser at ytre omstendigheter som tidspunktet for fremsattelsen av ytringen og situasjonen i landet den blir fremført, er av betydning.¹⁰⁸

Zana v. Turkey kan belyse hvordan forholdene i et land som er preget av uro kan være et sentralt moment når man skal fastlegge meningsinnholdet i ytringer.

En tidligere ordfører i den tyrkiske byen Diyarbakir hadde uttalt i et intervju:

”I support the PKK national liberation movement; on the other hand, I am not in favour of massacres. Anyone can make mistakes, and the PKK kill woman and children by mistake ...”.

¹⁰⁷ Lagmannsretten delte seg derimot på skyldspørsmålet. Mulla Krekar ble derfor ikke dømt etter strl. § 147 c (1) a. Se punkt 7.3

¹⁰⁸ Se bl.a. Leroy v. France omtalt under punkt 6.2.2

PKK blir av en rekke land ansett for å være en terrororganisasjon.¹⁰⁹ På tidspunktet hvor ytringen ble fremsatt, var det en spent situasjon i sør-øst Tyrkia, hvor PKK nylig hadde gjennomført flere massakrer. Zana var etter tyrkisk rett dømt til fengselsstraff for å ha uttrykt støtte til PKKs terrorhandlinger. Han klagde saken inn til EMD med påstand om krenkelse av EMK art. 10.

For å kartlegge meningsinnholdet tok domstolen utgangspunkt i ordlyden til det aktuelle utsagnet. Flertallet pekte på at utsagnet kunne tolkes på flere måter, men at det uansett var ”*contradictory and ambiguous*” (selvmotsigende).¹¹⁰

EMD så deretter på konteksten ytringen ble fremsatt i, og uttalte:

”The statement cannot, however, be looked at in isolation. It had a special significance in the circumstances of the case, as the applicant must have realised. As the Court noted earlier (see paragraph 50 above), the interview coincided with murderous attacks carried out by the PKK on civilians in south-east Turkey, where there was extreme tension at the material time.

In those circumstances the support given to the PKK – described as a “national liberation movement” – by the former mayor of Diyarbakır, the most important city in south-east Turkey, in an interview published in a major national daily newspaper, had to be regarded as likely to exacerbate an already explosive situation in that region” (mine understrekninger).¹¹¹

Flertallet la avgjørende vekt på at den eksplosive situasjonen i området gjorde ytringen særlig slagkraftig, og ytringen medførte derfor risiko for nye terroraksjoner.

Flertallet kom til at fengselsstraff ikke var i strid med EMK art. 10.

Både stedet og tidspunktet vil således kunne ha betydning for fastleggelsen av meningsinnholdet til ytringen.

Det tredje sentrale moment er om den indirekte oppfordringen blir fremsatt én gang eller om den blir gjentatt flere ganger. Gjentakelser vil kunne forsterke budskapet.

¹⁰⁹ Meld.St.21 (2012-2013) punkt 3.2

¹¹⁰ Zana v. Turkey avsnitt 58

¹¹¹ Ibid. avsnitt 59-60

I Ubaydullah Hussain-saken¹¹² var grunnlaget for tiltalen at siktede ved fem ulike anledninger hadde fremsatt hyllester på sin åpne Facebook-profil. Aktors påstand var at ytringene hver for seg ikke var straffbare, men at de samlet utgjorde en oppfordring til iverksettelse av terrorhandlinger.

Tingretten uttalte at ”*Ved tolkning av de ytringer som danner grunnlag for tiltalebeslutningen, er det etter rettens syn ikke tilstrekkelig å vurdere disse isolert. De må bedømmes samlet og innenfor den rammen de ble fremsatt, jfr. til sammenligning Rt.1981-1305 på side 1314 der det fremgår at enkeltstående utsagn i en løpeseddel må bedømmes samlet og i en sammenheng med løpeseddelen for øvrig*”.

Dette kan følgelig være et moment av betydning for å fastlegge om for eksempel forherligelsen går så langt at det i realiteten er tale om en oppfordring til iverksettelse av en terrorhandling.

Sammenfatningsvis kan det sies at det i alle tilfeller vil måtte bero på en konkret vurdering hvor de momentene som er stilt opp ovenfor vil kunne være av betydning.

5.4.3.3 Klarhetskravet etter Grl. 96 og EMK art. 7

Både legalitetsprinsippet i Grl. § 96 og EMK art. 7 oppstiller et klarhetskrav. Dette kravet består av to komponenter: for det første er det et krav til lovgiver om at straffebestemmelser må utformes med et presisjonsnivå som gjør at borgerne kan forutberegne sin rettsstilling. For det andre er det et krav til rettsanvenderen om å ikke anvende loven i strid med en naturlig forståelse av ordlyden.¹¹³

Klarhetskravet bygger på det grunnleggende prinsippet om at borgerne må kunne forutberegne og innrette seg etter hvilke handlinger som kan medføre straffansvar. Behovet for å kunne forutberegne konsekvenser av sine handlinger må sees i sammenheng med hvilket onde straff er for den enkelte.

Nøyaktig hvor stor grad av språklig presisjon som stilles til et straffebud, er uklart. Klarhetskravet forutsetter ikke en fullstendig presisjon. Språk er for vagt til å kreve dette. Imidlertid må borgeren *i rimelig grad* være i stand til å forutse hvilken atferd som er straffbar.¹¹⁴ I retts-

¹¹² TOSLO-2014-114499

¹¹³ Aall (2011) s.119

¹¹⁴ Prop.131 L (2012-2013) punkt 8.4.1

praksis har denne siden av klarhetskravet ofte blitt problematisert i forbindelse med bruk av rettslige standarder, som for eksempel ”*utilbørlig*”, på strafferettens område.¹¹⁵

Det er ikke tvilsomt at ordlyden i § 147 c (1) a i seg selv er formulert tilstrekkelig klart til å tilfredsstillende klarhetskravet.

Når det gjelder den siden av klarhetskravet som retter seg mot rettsanvenderen, trekker kravet om klar hjemmel en bestemt rettskildedefaktor i forgrunnen, nemlig ordlyden etter naturlig språklig forståelse.¹¹⁶ Tatt i betraktning at ”*de fleste ord har flytende grenser*”¹¹⁷ vil man sjeldent kunne slutte direkte fra ordlyden hvilke tilfeller som dekkes av lovteksten. Straffebud må derfor tolkes. Ved denne tolkningen finnes det en grense for hvor langt rettsanvenderen kan sette seg ut over en naturlig forståelse av ordlyden. Nøyaktig hvor denne grensen går er uklart¹¹⁸, men det tolkningsresultatet man kommer til må samsvare med kjernen i straffebudet.¹¹⁹

Spørsmålet som må vurderes, er om klarhetskravet stenger for at det forarbeidene karakteriserer som indirekte oppfordringer kan rammes av bestemmelsen. Avgjørende blir om slike ytringer kan sies å falle innenfor en naturlig språklig forståelse av ordlyden.

Det står ikke i § 147 c (1) a at hyllester, etterfølgende bifall eller glorifisering kan medføre straffansvar. Kjernen i straffebudet er derimot å oppfordre.

Vesentlig er imidlertid at hyllester og lignende isolert sett *ikke* kan straffes med hjemmel i strl. § 147 c (1) a. Ytringen må etter en konkret tolkning utgjøre indirekte oppfordringer. Sentralt ved denne tolkningen er at legalitetsprinsippet ikke omgås ved å tolke ytringene utvidende. Dette hensynet er ivaretatt ved at Høyesterett har trukket opp grenser for utvidende tolkning av ytringer.

Siden hyllester og lignende isolert sett ikke kan straffes etter § 147 c (1) a, blir problemstillingen derfor om en naturlig språklig forståelse av ordlyden stenger for at uttalelser som utgjør indirekte oppfordringer rammes av bestemmelsen.

¹¹⁵ Se bl.a. Rt.2014 s.786 avsnitt 14

¹¹⁶ Andenæs (2004) s.115

¹¹⁷ Ibid. s.112

¹¹⁸ Eskeland (2013) s.136

¹¹⁹ Møse (2002) s.396

Selv om lovteksten ikke sonderer mellom direkte og indirekte oppfordringer, gir en naturlig språklig forståelse av ordet ”*oppfordrer*” direkte assosiasjoner til de klare oppfordringene som ”slå henne”. De indirekte oppfordringen befinner seg mer i ytterkanten av ordet. Det kan derfor fremstå som noe betenkelig ut i fra forutberegnelighetshensyn å straffe de ytringene som forarbeidene karakteriserer som indirekte oppfordringer.

Ordet oppfordring må imidlertid tolkes i kontekst med de øvrige ordene i straffebudet. Sentralt i så måte er at ytringen i alle tilfeller må anmode om at en handling blir iverksatt. De ytringene som rammes av bestemmelsen vil derfor måtte ha et oppfordringselement i seg – enten rent ordlydsmessig eller etter en bredere vurdering. Den begrensningen som ligger i ordet ”*iverksette*” sender et signal om når en ytring utgjør en oppfordring som kan rammes av bestemmelsen.

På bakgrunn av dette mener jeg at ordet oppfordring lest i sammenheng med ”*iverksette*” i rimelig grad gir anvisning på hvilke ytringer som kan medføre straffansvar. Konklusjonen er at rettsanvenderen ikke beveger seg for langt fra kjernen i straffebudet ved å la bestemmelsen ramme indirekte former for oppfordringer.

Det må derfor antas det ikke er problematisk i forhold til klarhetskravet etter Grl. § 96 og EMK art. 7 at straffebestemmelsen rammer indirekte oppfordringer.

5.4.3.4 Forholdet til ytringsfriheten; kan det oppstilles et krav om fare?

Forholdet til ytringsfriheten kommer på spissen overfor de indirekte oppfordringene av særlig to grunner;

For det første er de meningsytringer og tilhører derfor kjernen i ytringsfriheten.¹²⁰ I tillegg vil slike ytringer ofte inneha et politisk aspekt, og politiske ytringer er særlig vernet etter Grl. § 100 (3).

For det andre vil ytringens indirekte karakter normalt gjøre dem mindre slagkraftige enn de direkte oppfordringene. Dette gjør dem mindre straffverdige, noe som medfører at de i større grad er vernet av ytringsfriheten.

Som det fremkommer av forarbeidene må bestemmelsen tolkes i lys av ytringsfriheten.¹²¹ I dette ligger det en henvisning til at hvis det oppstår tvil om hvor langt regelen gjelder i det

¹²⁰ Husabø (1999) s.146

konkrete tilfellet, vil ytringsfriheten komme inn som en tolkningsfaktor. Normalt vil rettsanvenderen måtte falle ned på det minst inngripende tolkningsalternativet overfor borgeren.

Høyesterett har i flere saker uttalt at bestemmelser som griper inn i ytringsfriheten må tolkes med Grunnloven § 100 som ”*bakgrunn og ledetråd*”.¹²² I praksis innebærer dette at i tilfelle der det er motstrid mellom Grunnloven § 100 og straffebudet, så tolkes den formelle loven innskrenkende slik at den harmonerer med den trinnhøyere lov.¹²³

I den grad rekkevidden av strl. § 147 c (1) a begrenses av Grl. § 100, vil den aktuelle ytringen som på denne måten beskyttes av § 100, være rettmessig og straffri.

I rettspraksis knyttet til strl. § 135 a er bestemmelsens rekkevidde begrenset ved at Grl. § 100 som tolkningsfaktor har ført til en innskrenkende tolkning av bestemmelsen. Det er gjennom rettspraksis og forarbeider utviklet en norm som innebærer at det kun er ”*ytringer av kvalifisert krenkende karakter*” som rammes av bestemmelsen.¹²⁴ Dette kvalifikasjonskravet følger ikke av bestemmelsens ordlyd, men er innfortolket av Høyesterett for å begrense bestemmelsens anvendelsesområde.

På samme måte kan det spørres om det, for å ikke trå ytringsfriheten for nær, må oppstilles et tilsvarende kvalifikasjonskrav for strl. § 147 c (1) a når det gjelder de indirekte oppfordringene.

Et slikt krav fremkommer ikke av bestemmelsens ordlyd. Å oppstille et slikt kriterium vil derfor innebære en innskrenkende tolkning av bestemmelsen. Dette krever særlig rettskildemessig grunnlag.

Departementet uttaler at ved vurderingen av i hvilken grad indirekte oppfordringer rammes av bestemmelsen, må det foretas en konkret vurdering der både forpliktelsene etter artikkel 5 og ytringsfriheten trekkes inn.¹²⁵ Det er derfor naturlig å ta utgangspunkt i disse ved vurderingen av om en form for kvalifikasjonskrav skal oppstilles.

Når det gjelder artikkel 5, rammer den indirekte oppfordringer. Imidlertid begrenses artikkelens anvendelsesområde ved at det kreves at oppfordringen ”*causes a danger that one or*

¹²¹ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.203

¹²² Se Rt.2012 s.536 avsnitt 26

¹²³ Eckhoff (2001) s.354

¹²⁴ Se Rt.2012 s.536 avsnitt 28

¹²⁵ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.203

more [terrorist offences] may be committed". Denne begrensningen må antas å være medvirkende til hvorfor det i Konvensjonens Explanatory Report uttrykkes at kriminalisering av indirekte oppfordringer vil gå klar av EMK art. 10.¹²⁶

Forpliktelsene etter Konvensjonen kan anvendes som et argument for å ramme indirekte oppfordringer. Imidlertid er det kunstig å anvende den som et argument for å straffe indirekte oppfordringer som det ikke er fare for at vil skape en reaksjon. Man går i så fall lenger enn Konvensjonen. I Explanatory Report punkt 49 fremheves det at formålet med Konvensjonen er å:

" ... prevent terrorism and its negative effects on the full enjoyment of human rights and in particular the right to life. To this end, it obliges Parties to criminalise conduct that has the potential to lead to terrorist offences, but it does not aim at, and create a legal basis for, the criminalisation of conduct which has only a theoretical connection to such offences" (min understrekning).

Som det fremkommer av forarbeidene, er formålet med bestemmelsen å gjennomføre forpliktelsene som oppstilles i artikkel 5.¹²⁷ Forarbeidene gir ikke holdepunkter for at det er lovgivers intensjon å gi bestemmelsens et videre anvendelsesområde enn Konvensjonen.

Som fremhevet av Nygaard vil *"traktatteksten vera ei form for lovførearbeid som kan gi viktig bidrag til tolkninga. Normalt skal ein velja den løysning på tolkingsspørsmålet som svara best til traktatteksten"*.¹²⁸ Konvensjonens artikkel 5 er en relevant rettskildefaktor, og taler for et vilkår om *fare* for de indirekte oppfordringene.¹²⁹

Et vilkår om *fare* ville fungert som et kvalifikasjonskrav, og medført en innskrenkning av strl. § 147 c (1) a sitt anvendelsesområde for de indirekte oppfordringene.

Departementet redegjør for at Konvensjonens art. 5 oppstiller et farekriterium, men forklarer ikke hvorfor ikke et slikt krav oppstilles i bestemmelsens ordlyd. I høringsnotatet viser departementet til en uttalelse fra Straffelovkommisjonen som i forbindelse med strl. § 140 uttaler at *"bestemmelsen er imidlertid bare nødvendig for å ramme ytringer som innebærer en særlig*

¹²⁶ Se punkt 99

¹²⁷ Ot.prp.nr.79 (2008-2009) s.3

¹²⁸ Nygaard (2004) s.193

¹²⁹ Konvensjonen oppstiller vilkåret om fare for både de direkte – og de indirekte oppfordringene. Drøftelsen her knytter seg imidlertid bare til de indirekte, da det er en generell kriminalisering av disse som reiser betenkligheter i forhold til ytringsfriheten.

nærliggende fare for at andre kan komme til å begå straffbare handlinger”. Deretter sier departementet at ”*Mye kan tale for at departementet vil gå inn for å videreføre § 140 i straffeloven 2005 etter de linjer Straffelovkommisjonen foreslår. Etter departementets syn vil bestemmelsen dekke kriminaliseringsforpliktelsen etter Europarådskonvensjonen artikkel 5. Når det likevel foreslås en egen bestemmelse til gjennomføring av konvensjonsforpliktelsen, er dette i første rekke fordi strafferammen bør være en annen*”.¹³⁰ (mine understrekninger).

Det ser dermed ut til at departementet her tar sikte på at strl. § 147 c (1) a ikke skal utvide straffansvaret for offentlig oppfordringer i forhold til strl. § 140 (slik denne har fått utforming i strl. 2005), og at grunnen til at det etableres en egen straffebestemmelse om oppfordring til terror er fordi det skal være en annen strafferamme. Departementet synes derfor å ha foreslått at der for strl. § 147 c (1) a skal gjelde et krav om ”*særlig nærliggende fare*”.

Det synes også som om høringsinstansene har forstått det slik. Det nasjonale statsadvokatembete uttaler at et krav om særlig nærliggende fare er et meget strengt kriterium.¹³¹

Imidlertid kommenterer ikke departementet dette i odelstingsproposisjonen til straffeloven 1902 eller 2005. Det fremstår derfor som uklart hva som er departementets holdning til kravet om nærliggende fare. Enten kan det tolkes slik at det var et forslag i høringsnotatet, men at det ikke ble fulgt opp – i så fall kan det tas til inntekt for at det var et bevisst valg. Eller så kan det tolkes som om at meningen var at farekriteriet skal gjelde slik det ble presentert i høringsnotatet. I så fall foreslår departementet et krav om ”*særlig nærliggende fare*”, noe som vil være et strengere kriterium enn Konvensjonens art. 5 som kun krever at det skal oppstå ”*danger*”.

Når det gjelder ytringsfriheten, taler den for at straffebestemmelsens anvendelsesområde for indirekte oppfordringer snevres inn ved at det oppstilles et farekriterium. Som nevnt vil indirekte oppfordringer som regel være meningsytringer, og i tillegg kan de ha et politisk aspekt. Dette gjør at disse ytringene i utgangspunktet er særlig vernet av Grl. § 100. Å forby slike ytringer når det kun eksisterer en teoretisk mulighet for fare, vil etter mitt skjønn være å trå ytringsfriheten for nær. Ved å oppstille et krav om fare, vil hensynet til å begrense ytringsfriheten i utgangspunktet være så tungtveiende at det vil være et legitimt inngrep.

Formålet bak bestemmelsen taler også for å oppstille et slikt krav. Formålet er å hindre radikaliserings og terrorhandlinger. Ytringer som ikke medfører fare for dette, er det bedre å imø-

¹³⁰ Høringsnotat av april 2007, saksnummer 2007/00674 ES side 89

¹³¹ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.201

tegå i den offentlige debatten. Først når en indirekte oppfordring har et farepotensial, blir ytringen så straffverdig at hensynet til ytringsfriheten burde vike.

Det finnes kun to dommer om strl. § 147 c (1) a. I Ubaydullah-saken ble ikke forholdet til ytringsfriheten satt på spissen siden tingretten kom til at det ikke forelå en oppfordring til terrorhandling.

I mulla Krekar-dommen ser det ut til at både tingretten og lagmannsretten har vektlagt at uttalelsene skapte en fare for terrorhandlinger. I tingrettsdommen nevner retten at de finner det bevist ”*at det er en nærliggende fare for at terrorhandlinger som tiltalte har beskrevet som eksempler, vil bli begått*”.¹³² I lagmannsrettsdommen mot Krekar ser det ut til at det var sentralt for retten at Krekars uttalelser ”*naturlig vil skape forventning om reaksjoner som beskrevet*”.¹³³

Både tingretten og lagmannsretten bruker farekriteriet som et sentralt moment i helhetsvurderingen. Imidlertid kan ikke avgjørelsen tas til inntekt for at det etter gjeldende rett er et vilkår for straffansvar.

Sammenfatningsvis kan det sies at i hvilken grad utsagnet faktisk skaper en fare for terrorhandlinger vil være et sentralt moment i totalvurderingen av om straffebudet er overtrådt. Hvorvidt man i tillegg kan oppstille dette som et tilleggsvilkår for å begrense strl. § 147c (1) a sin rekkevidde overfor indirekte oppfordringer, er mer tvilsomt.

Både Konvensjonen, ytringsfriheten og formålet til bestemmelsen taler for at et vilkår om fare skal oppstilles. Imidlertid er ikke et slikt vilkår tatt inn i ordlyden, forarbeidene er uklare og det finnes ikke høyesterettspraksis om bestemmelsen.

Konklusjonen må etter dette bli at mye taler for å oppstille et farekriterium etter gjeldene rett, men dette er usikkert. Etter mitt skjønn *bør* det i alle fall *de lege ferenda* oppstilles et farevilkår for de indirekte oppfordringen.

Hva vilkåret nærmere skal bestå i, må i så fall trekkes opp ved at konkrete saker prøves for domstolene. Bestemmelsens formål er å hindre radikaliserings som videre kan føre til terror. For at dette formålet skal fremmes kan det ikke kreves at faren skal være umiddelbar. Et krav om ”*særlig nærliggende fare*” fremstår på den bakgrunn som strengt.

¹³² TOSLO-2012-107942 se dommens punkt 2.3.2. Dommen er ikke rettskraftig da den ble anket til lagmannsretten. Den har ikke rettskildemessig verdi, men argumentasjonsverdi.

¹³³ LB-2012-68482

Som fremhevet i Konvensjonens Explanatory Report pkt. 100, vil sentrale momenter i vurderingen av om vilkåret er oppfylt være hvem avsenderen er, hvem som er adressat for budskapet og hvilken kontekst budskapet er fremsatt i.

Da det, etter gjeldende rett, er usikkert om man kan begrense § 147 c (1) a sitt anvendelsesområde med et farekriterium, må forholdet til ytringsfriheten vurderes nærmere. Dette er tema for neste kapittel.

6 Ytringsfrihet

6.1 Innledning

Ytringsfrihet er borgernes rett til å ytre seg fritt. Prinsippet er lovfestet i GrL § 100, EMK art. 10 og SP art. 19.¹³⁴

Friheten ligger primært i at borgerne ikke skal frykte represalier for sine utsagn. Å kunne ytre seg fritt er en grunnleggende menneskerettighet og en livsnerve i demokratiet.¹³⁵ Uten ytringsfrihet risikerer man at samfunnsutviklingen stopper opp på sentrale områder, bl.a. fordi det hindrer nødvendig og fri debatt innen politikk, samfunn og vitenskap. Fullstendig ytringsfrihet er imidlertid ikke et mål for et moderne demokrati fordi dette ikke kan ikke forenes med andre verdier som samfunnet ønsker å verne.

Å kriminalisere oppfordringer til terrorhandlinger medfører et inngrep i ytringsfriheten. Lovgiver har vurdert det slik at samfunnstrusselen som ligger i terror nødvendiggjør en begrenset adgang til å ytre seg om dette emnet. Samtidig er det fremhevet i forarbeidene at bestemmelsen må leses i lys av ytringsfriheten.

Rettsanvender må derfor balansere hensynet til ytringsfrihet og samfunnstrusselen som ligger i oppfordringer til terror *i den konkrete saken*. Hensynet til å forhindre den samfunnstrusselen oppfordringer til terror utgjør må i den konkrete sak *veie tyngre* enn de hensynene som ytringsfriheten hviler på for at den som har fremsatt ytringen skal kunne straffes.

Interesseavveiningen skal i det følgende redegjøres for i to steg: først skal det vurderes i hvilken grad ytringsfriheten verner oppfordringer til terror. Dernest skal det redegjøres for hvilke interesser som tilsier en begrensnings av ytringsfriheten, og hvilke vilkår som må være oppfylt for å gjøre inngrep.¹³⁶

¹³⁴ EMK og SP er gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven § 2, og har forrang foran norsk formell lov ved eventuell motstid, jfr. menneskerettsloven § 3.

¹³⁵ Bratholm (1995) s.109

¹³⁶ Eggen (2002) s.347 har en lignende inndeling.

6.2 I hvilken grad vernes oppfordringer til terror av ytringsfriheten

På grunn av sitt samfunnsskadelige potensial, er det intuitivt unaturlig å skulle verne de ytringene som oppfordrer til terror.

Det må imidlertid sondres mellom *omfanget* og *intensiteten* av grunnlovsbeskyttelsen.¹³⁷

Når det gjelder ytringsfrihetens omfang, er det klart at oppfordringer til terror i egenskap av å være ytringer i utgangspunktet er omfattet. Bakgrunnen for dette er at ytringsfriheten ikke er innholdsbasert, dvs. at ytringer om et hvert tema omfattes av ytringsfriheten.¹³⁸

Også de ytringer som storsamfunnet finner forkastelige, er dermed omfattet av ytringsfriheten. Dette er fremhevet i EMDs dom *Handyside v. UK* i pkt. 49:

"Subject to paragraph 2 of Article 10 (art. 10-2), it is applicable not only to 'information' or 'ideas' that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population. Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no 'democratic society'".

Selv om en ytring omfattes av ytringsfriheten, så vil de hensyn som ligger bak ytringsfriheten ikke veie like tungt i forhold til ytringer om ethvert emne.¹³⁹ Ytringsfrihetens *intensitet* vil dermed variere.

Det vil i det følgende gjennomgå ulike aspekter som kan være med på å påvirke intensiteten av grunnlovsvernet.

6.2.1 Ytringens meningsinnhold

Intensiteten i grunnlovsvernet vil kunne variere avhengig av hva innholdet av ytringen er. I et hvert tilfelle må den konkrete ytringen tolkes for å fastlegge dens meningsinnhold.

At rent sjikanøse utsagn ikke nyter særlig grunnlovsvern, er slått fast av Høyesterett i dommen inntatt i Rt.2012 s.536 (Dørvakt). I avsnitt 38 uttaler førstvoterende:

¹³⁷ Eggen (2002) s.347

¹³⁸ Rt.1958 s.479 (Mykle) s.482

¹³⁹ Eggen (2002) s.348

”Tiltaltes utsagn er som allerede flere ganger nevnt, fremsatt som sjikane uten annet formål enn å nedverdige den fornærmede ut fra hans hudfarge ... Situasjonen har ikke hatt noe til felles med den kjerneverdi ytringsfriheten skal beskytte, nemlig det frie ordskifte. Det er ikke noe ved anledningen som ligner på en slik sammenheng. Utsagn som i vår sak, nyter i så måte et beskjedent grunnlovsværn – om noe vær overhodet vurdert opp mot diskrimineringsværet” (mine understrekninger).

Sentralt for Høyesterett var at den ytringen som ble fremsatt ikke på noen måte korresponder- te med de hensynene som ytringsfriheten bygger på.

Lignende betraktninger vil ha gyldighet overfor oppfordringer til å iverksette en terrorhand- ling. Ytringsfriheten hviler på særlig tre hensyn; *”sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse”*, jfr. GrL. § 100 (2). Terrorisme er et antidemokratisk fenomen ved at det legitimerer voldsbruk som strategi for å nå et mål.¹⁴⁰

Oppfordringer til terror vil ha et skadepotensiale som gjør dem lite verneverdige.¹⁴¹ Av sam- me grunn verner vi heller ikke psykisk medvirkning til drap eller draps- og voldstrusler. Slike ytringer vil være et misbruk av ytringsfriheten. Denne typen ytringer må derfor antas å ha lite – om noe – grunnlovsværn.

Det samme utgangspunktet må også gjelde for de indirekte oppfordringene. Hvis man etter en tolkning av ytringen kommer til at den utgjør en oppfordring til terrorhandling, vil ytringen uavhengig av om den er direkte eller indirekte nyte lite vær av ytringsfriheten.

Dette kan illustreres gjennom mulla Krekar-dommen.¹⁴² Etter en samlet vurdering kom lag- mannsretten til at Krekars uttalelser utgjorde en oppfordring til terrorhandlinger. Basert på dette uttalte lagmannsretten:

”Ut fra innholdet i den oppfordring som gis, kan lagmannsretten heller ikke se at den er vær- net av ytringsfriheten”.

¹⁴⁰ Sunde (2013) s.37

¹⁴¹ Se lignende betraktninger i Eggen (2002) s.275

¹⁴² LB-2012-68482

6.2.2 Politiske ytringer

Det følger av Grunnloven § 100 (3) at ”*frimodige ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand*” nyter et særlig intensivert grunnlovsværn ved at det kreves ”*særlig tungtveiende hensyn*” for å begrense denne typen ytringer.

Bestemmelsen tar særlig sikte på å verne politiske ytringer. Hva som er en politisk ytring, er ikke enkelt å definere. Det er på det rene at skillet mellom politiske og ikke-politiske ytringer ikke er bundet opp til partipolitiske vurderinger og meninger.¹⁴³ Forarbeidene fremhever at politiske ytringer omfatter ”*alle offentlig interessante temaer som det forventes at vi som mennesker og samfunnsborgere tar stilling til av politisk, samfunnsmessig, moralsk og kulturell art*”.¹⁴⁴ Hva som er en politisk ytring har dermed et vidt nedslagsfelt.

Et sentralt spørsmål blir derfor, som fremhevet i Konvensjonens Explanatory Report, ”... *where the boundary lies between indirect incitement to commit terrorist offences and the legitimate voicing of criticism*”.¹⁴⁵

Verken Konvensjonen eller straffebestemmelsen er ment å ramme den kritiske samfunnsdebatten.

I de tilfeller hvor en oppfordring til terror inneholder et politisk budskap stilles rettsanvenderen overfor en vanskelig avveining. Avveiningen må nødvendigvis skje i den konkrete saken, imidlertid kan rettspraksis gi noe veiledning om hva som vektlegges.

Dersom det er tale om en klar og direkte oppfordring til en ulovlig handling, vil ytringsfrihetsvernet være lite selv om uttalelsen har et politisk budskap. Fra rettspraksis kan dette illustreres gjennom Kjuus-avgjørelsen.

I avgjørelsen tok førstvoterende utgangspunkt i at det var tale om politiske ytringer som ble avgitt i en politisk debatt om innvandrere og innvandringsspørsmål.¹⁴⁶ Det ble fremhevet at ytringer i en slik debatt ligger i kjerneområdet for utsagn som skal nyte vern etter Grunnloven § 100, men at bestemmelsen ikke er forstått slik at enhver ytring på det politiske område – uansett realitet og form – reservasjonsløst skal være straffri. Men nettopp fordi man befinner

¹⁴³ Høgberg (2006) s.472

¹⁴⁴ St.meld.nr.26 (2003-2004) punkt 2.1.2

¹⁴⁵ Punkt 92

¹⁴⁶ Rt.1997 s.1821 s.1831

seg i kjerneområdet for ytringsfriheten, vil adgangen til å beskjære denne være meget begrenset.

Førstvoterende kom til at uttalelsene i saken var direkte oppfordringer til ekstreme tiltak, bl.a. etnisk rensning. På bakgrunn av dette konkluderes det med at *”utsagnenes karakter av politiske ytringer hindrer ikke at de rammes av § 135a”*.¹⁴⁷

Avgjørelsen viser at man ikke kan pakke en oppfordring inn i en politisk språkdrakt og automatisk være vernet av ytringsfriheten. Praksis fra EMD viser også at dersom man kommer til at ytringen faktisk oppfordrer til hat, vold eller andre terroraksjoner så aksepteres inngrep overfor politiske meningsmotstandere.¹⁴⁸

I utgangspunktet vil det samme gjelde for de indirekte oppfordringene til terror. Men da oppfordringene i Kjuus for det første var direkte, og for det andre var så ekstreme, har ikke dommen direkte overføringsverdi til en sak hvor oppfordringene er indirekte og politisk ved for eksempel å uttrykke støtte til en terrororganisasjon som arbeider mot Vestens militære deltakelse i muslimske land.

En dom fra EMD kan belyse avveiningen i de tilfeller hvor en indirekte oppfordring samtidig er en politisk meningsytring.

I *Leroy v. France* (2008)¹⁴⁹ ble en karikaturtegner som hadde fått publisert en karikatur vedrørende terrorangrepet på USA 11. september 2001 dømt etter fransk rett for *”condoning terrorism”*¹⁵⁰ (støtte eller bifall til terrorisme). Den aktuelle tegningen ble publisert 13. september 2001 og viste angrepet på tvillingtårnene med en påfølgende tekst som skulle forestille en reklameplakat hvor det stod:

”We have all dreamt of it ... Hamas did it”.

Tegneren hevdet at hans intensjon var å markere et politisk standpunkt med ytringen. Han ville signalisere sitt anti-amerikanske syn gjennom et satirisk bilde som skulle illustrere fallet for den amerikanske imperialismen.

¹⁴⁷ Rt.1997 s.1821 s.1833

¹⁴⁸ Eggen (2002) s.383.

¹⁴⁹ Dommen er kun å oppdrive på fransk. Gjengivelsen i denne oppgaven baserer seg på Press release (2008) fra HUDOC.

¹⁵⁰ Press release (2008)

EMD fant at terrorangrepet mot USA ”had given rise to global chaos”¹⁵¹ og dermed var en ytring om a ”matter of public interest”.¹⁵² Imidlertid fant domstolen at tegningen ikke var begrenset til å kritisere amerikansk imperialisme, men at den også støttet og glorifiserte terrorangrepet.

EMD kom til at det ikke forelå en krenkelse av EMK art. 10.

Dommen viser at EMD i avveiningen legger størst vekt på at ytreren ikke begrenser seg til å uttrykke seg politisk, men går så langt at han, etter EMDs oppfatning, uttrykker støtte til terrorangrepet. Saken er imidlertid spesiell siden karikaturen ble publisert to dager etter 11. september. Overføringsverdien av dommen er derfor noe begrenset.

Sentralt for de indirekte oppfordringene med et politisk aspekt må være at man både ved tolkingen og rettsanvendelsen utviser stor forsiktighet med å tolke utvidende. Grensen mot kritiske samfunnsyttringer kan i disse sakene være flytende, og krever derfor særlig årvåkenhet hos rettsanvenderen. Som fremhevet av Eggen; ”en intensiv beskyttelse av ytringsfriheten hjelper ytreren lite dersom domstolene tolker ytringer i deres mest skadelige betydning”.¹⁵³

6.2.3 Ønsket med uønskede meninger

Et annet moment som kan tale for et styrket vern, er behovet for å beskytte kontroversielle meninger. Meningsyttringer som sammenfaller med storsamfunnets oppfatning vil normalt ikke ha et behov for å bli vernet – disse godtas uten videre.

Argumentet må sees i sammenheng med ytringsfrihetenes begrunnelse i ”sannhetssøken”. Hensynet går ut på at ytringsfrihet er nødvendig for å få frem sannheten og at dette vil lede til økt innsikt for borgerne. Sannheten oppnås gjennom meningsutveksling der fremsatte påstander kan korrigeres i konfrontasjon med andre meninger.¹⁵⁴

I Rt.1978 s.1072 (leserbrev-dommen) på side 1076 uttales det at:

”Hvis fordommer, usaklige meninger og uriktige faktiske oppfatninger stenges ute fra den offentlige debatt, vil de lettere kunne vokse i det stille uten at de kan imøtegås, noe som i

¹⁵¹ Press release (2008)

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Eggen (2002) s.404

¹⁵⁴ NOU 1999:27 s.20-21

lengden kan medføre større skadevirkninger enn om de kommer fram offentlig og kan besvares".¹⁵⁵

Dette argumentet er også fremført i juridisk litteratur. Eivind Smith fremhever at *"de hensyn som § 100 hviler på, vil være bedre tjent med stor takhøyde enn med et system der flertallet definerer hva som er akseptabelt, og forbyr ytringer i strid med dette".¹⁵⁶ Ytringsfrihetskomisjonen har et eget punkt om *"nødvendigheten av å ikke forby uønskede ytringer".¹⁵⁷**

Det kan derfor sies at uønskede ytringer er ønskede fordi dette medfører at de kan imøtegås offentlig og dermed gjendrives. Ønsket om å få frem kontroversielle ytringer er imidlertid ikke ubetinget. Som fremhevet i Rt.2007 s.1807 (Vigrid) avsnitt 37 er det en *"grense for hvor grove krenkelser samfunnet skal tolerere i det offentlige rom"*.

Direkte oppfordringer til terror har et skadepotensiale som gjør at dette argumentet har liten gyldighet. For at argumentet om at uønskede ytringer bør imøtegås i det offentlige skal ha noen relevans, må også muligheten for å fjerne faren ved å imøtegå ytringen være til stede. Dette krever et visst tidsrom. Derfor er dette en mer nærliggende mulighet for de indirekte oppfordringene.

Et eksempel fra høsten 2014 kan belyse dette. Ubaydullah Hussain ble den 16.08.2014 intervjuet av VG. Under intervjuet kom han med uttalelser om at Profetens Ummah støtter IS (Den islamske staten). Intervjuet hvor Hussain uttrykker støtte til ekstremistgruppen og deres ekstreme metoder, skapte voldsomme reaksjoner som munnet ut i et demonstrasjonstog i Oslo mot ekstremisme. Flere tusen møtte opp.¹⁵⁸

Etter demonstrasjonen uttalte politisk redaktør i Aftenposten, Trine Eilertsen:

"Jo mer taletid Ubaydullah Hussain har fått, desto større avstand har han skapt med sine krenkelser av muslimenes evne til å forstå sin egen religion ... Sjelden markerer ytringsfriheten og demokratiet sin styrke så tydelig som når ekstremistene blir marginalisert, og budskapet deres blir revet i filler i offentligheten".¹⁵⁹

¹⁵⁵ Dette argumentet ble også tillagt vekt av mindretallet i Rt.1997 s.1821 (Kjuus) på s.1837-1838 og av flertallet i Rt. 2002 s.1618 (Boot Boys) s.630.

¹⁵⁶ Smith (2012) s.426

¹⁵⁷ NOU 1999:27 s.34-35

¹⁵⁸ Artikkel fra nrk.no 25.08.2014

¹⁵⁹ Eilertsen publisert på Aftenposten.no 09.09.14

Det er vanskelig, om ikke umulig, å vurdere hvorvidt samfunnsdebatten som intervjuet skapte har motvirket og ufarliggjort utsagnene til Hussain. Imidlertid har det ført til en bevisstgjøring i samfunnet som har potensiale til å hindre en påbegynnende radikaliseringsprosess hos unge mennesker i risikozonen.

Sammenfatningsvis kan det sies at intensiteten av grunnlovsvernet primært vil avhenge av hvor skadelig ytringen er. Dersom skadeevnen er stor, vil ikke ytringen nyte noe særlig grunnlovsvern. I de tilfeller hvor oppfordringen er av mer indirekte karakter *kan* vernets intensitet avhenge av flere momenter. For det første i hvilken grad ytringen er politisk, og for det andre i hvilken grad det kan anses formålstjenlig å heller imøtegå oppfordringen med motytringer.

Selv om ytringen kan ha et intensivt grunnlovsvern, vil ikke vernet være absolutt. Når inngrep kan skje må bero på en konkret interesseavveining mellom de hensynene Grunnloven er satt til å ivareta og de hensyn som taler for å kriminalisere den konkrete ytringen. Dette er tema for neste punkt.

6.3 Inngrep i ytringsfriheten

Ytringsfriheten er ikke absolutt. Både Grunnloven § 100 og EMK art. 10 åpner for at inngrep kan skje.

Grunnloven og EMK oppstiller tre vilkår for å tillate inngrep i ytringsfriheten. For det første må inngrepet ha hjemmel i *lov*. For det andre må det være *nødvendig* for å ivareta andre presserende samfunnsbehov. For det tredje må inngrepet vært *proporsjonalt*; det vil si at inngrepet ikke må gå mer ut over hensynene bak ytringsfriheten enn hva som er nødvendig for å ivareta det aktuelle og presserende samfunnsbehovet.¹⁶⁰

Det er på det rene at lovskravet er oppfylt hva gjelder § 147 c (1) a. Det presserende samfunnsbehovet som taler for straff, og samtidig en begrensning av ytringsfriheten, er samfunnsikkerhet.

Det sentrale for rettsanvenderen vil være proporsjonalitetsvurderingen; det må foretas en avveining mellom ytringsfrihetens begrunnelse og inngrepets begrunnelse.

Avveiningen må skje i den konkrete sak, som uttalt av førstvoterende i Rt.1977 s.114 (Hoaas) på side 119:

¹⁶⁰ Kierulf (2014)

*”Hvor det hensyn som den ene av bestemmelsene skal ivareta, synes å komme i kollisjon med hva som gjennom den annen skal beskyttes, må det gjennom en avveining avgjøres hvilket hensyn som i den konkrete situasjon må gis forrangen”.*¹⁶¹

Det vil derfor i hver sak måtte vurderes hvorvidt samfunnssikkerheten gjør seg gjeldene med større tyngde enn hensynene bak ytringsfriheten. Interessant i den anledning er en uttalelse fra departementet i forarbeidene til bestemmelsen:

*”Departementet vil ikke utelukke at endringer i trusselbildet kan få betydning for hvordan ytringsfriheten bør avveies mot andre hensyn”.*¹⁶²

Uttalelsen viser at dersom sikkerhetssituasjonen i Norge endrer seg, kan dette medføre at hensynet til samfunnssikkerhet, og dermed hensynet til å straffe, vil øke på bekostning av ytringsfriheten.

Avveiningen vil kunne få forskjellig utfall avhengig av om det er tale om politiske ytringer eller ikke-politiske ytringer. Dersom det er tale om politiske ytringer, må hensynet til å begrense ytringsfriheten gjøre seg gjeldene med enda større tyngde, jfr. Grl. § 100 (3). På grunn av den snevre adgangen det er til å begrense ytringsfriheten på det politiske område kan det stilles spørsmål ved om det for de indirekte oppfordringene bør oppstille et krav om fare for at oppfordringen leder til handling. På denne måten vil det, sannsynligvis, gjøre seg gjeldende *”særlig tungtveiende hensyn”* for å straffe de politiske meningsytringene. Det vises til punkt 5.4.3.4 hvor dette ”fare-kriteriet” er nærmere drøftet.

¹⁶¹ Se også Smith (2012) s.424.

¹⁶² Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s.203

7 Skyld

7.1 Innledning

I tillegg til å ha overtrådt den objektive gjerningsbeskrivelsen, er det et grunnvilkår for å idømme straff at gjerningspersonen har utvist tilstrekkelig grad av skyld.

Straffelovgivningen hviler på en grunnleggende forutsetning om at straff bare kommer på tale hvis det er grunnlag for subjektiv bebreidelse.¹⁶³

Skylden må som hovedregel omfatte alle elementer i straffebudets objektive gjerningsbeskrivelse. Dette uttrykkes gjerne ved å si at det gjelder et dekningsprinsipp. Videre må skylden foreligge i gjerningsøyeblikket.

Som det vil fremkomme av redegjørelsen i det følgende kan skyldkravet bidra til å avgrense bestemmelsens anvendelsesområde.

7.2 Skyldkravet etter strl. § 147c (1) a

Skyldkravet etter strl. § 147 c (1) a er forsett, jfr. strl. § 40 (1).

Det finnes ingen legaldefinisjon på forsett i straffeloven 1902.¹⁶⁴ Det sentrale i forsettsbegrepet er at gjerningspersonen *vet* hva han gjør.¹⁶⁵

Norsk rett operer med tre ulike forsettsformer; hensiktsforsett, sannsynlighetsforsett og dolus eventualis. Den, av domstolen, mest brukte skyldformen er sannsynlighetsforsett som krever at gjerningspersonen holdt det for sikkert eller overveiende sannsynlig at han overtrådte straffebudet.¹⁶⁶

Når det gjelder strl. § 147 c (1) a, må man finne det bevist at gjerningspersonen anså det som sikkert eller overveiende sannsynlig at ytringen han fremsatte ville bli oppfattet som en oppfordring til iverksettelse av en terrorhandling.¹⁶⁷

¹⁶³ Eskeland (2013) s.287

¹⁶⁴ Dette finnes imidlertid i strl. 2005 § 22.

¹⁶⁵ Eskeland (2013) s.292.

¹⁶⁶ Rt.1991 s.600 s.602

¹⁶⁷ Se LB-2012-68482 hvor forsetts spørsmålet formuleres slik

Det avgjørende for forsettsvurderingen er ikke den objektive sannsynligheten, men den sannsynlighet som gjerningsmannen regnet med i sine tanker – altså den subjektive sannsynligheten.

Å bevise hvilke tanker gjerningspersonen satt med da han fremsatte ytringen, kan være vanskelig eller umulig. Imidlertid må man i situasjoner hvor det er vanskelig å kartlegge hvilken sannsynlighet gjerningspersonen regnet med, se hen til de ytre omstendighetene, og trekke slutninger fra disse. Som uttalt av Høyesterett i Rt.1991 s.600 på side 602 *”Hvilke forestillinger gjerningsmannen har hatt og hvilke beslutninger han har tatt, unndrar seg direkte iakttagelse, og må derfor ofte bygge på slutninger fra omstendighetene ved handlingen”*.

For oppfordringer til terror kan ytringen komme impulsivt under en opphisset diskusjon. I en slik situasjon kan gjerningspersonen ha nokså vage forestillinger om hva han sier og mulige følger av denne ytringen. Dette er imidlertid nok til at det kan foreligge forsett – såkalt sløret forsett.¹⁶⁸

7.3 Særlig om terrorforsett

Ved siden av å ha forsett som dekker de elementene som inngår i den objektive gjerningsbeskrivelsen, krever § 147 a et særskilt terrorforsett. Terrorforsettet er et såkalt subjektivt overskudd, dvs. et skyldkrav som ikke korresponderer med noen av elementene i det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet.

Dette særlige forsettet består i at den som ytret seg, holdt det for sikkert eller overveiende sannsynlig at oppfordringen ville medføre en av følgene som nevnt i § 147 a (1) bokstav a, b eller c.¹⁶⁹

Følgene man må hatt til forsett å fremkalle er enten å *”forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet”* eller *”skape alvorlig frykt i en befolkning”* eller *”urettmessig å tvinge offentlige myndigheter eller en mellomstatlig organisasjon til å gjøre, tåle eller unnlate noe av vesentlig betydning for landet eller organisasjonen, eller for et annet land eller en annen mellomstatlig organisasjon”*.¹⁷⁰

Det er vilkåret om terrorforsett som gjør oppfordringen til en oppfordring til terrorhandling. Å oppfordre til å begå for eksempel drap er straffbart etter strl. § 140.

¹⁶⁸ Rt.2011 s.1104 avsnitt 18 og Eskeland (2013) s.292

¹⁶⁹ Se LB-2012-68482 hvor hensiktskravet er formulert slik

¹⁷⁰ Se Hustad (2007) s.37 – 70 for en grundig gjennomgang av det materielle innholdet i terrorforsettet.

For å avgjøre om gjerningspersonene har hatt et terrorforsett, må man se på ytre omstendigheter ved oppfordringen og trekke slutninger fra disse, jfr. Rt.1991 s.600.

Avgjørende er hvilke følger gjerningspersonen har hatt som forsett å fremkalle, det kreves ikke at følgen faktisk er inntrådt. Sentralt blir derfor selve handlingen som det oppfordres til. Dersom handlingen har evne eller er egnet til å skape de beskrevne følgene, vil dette normalt innebære at det foreligger terrorforsett.¹⁷¹

I tillegg til det materielle innholdet i ytringen vil det kunne være av betydning hvor klart innholdet blir formidlet og hvordan det blir formidlet.¹⁷² Krekar-dommen kan illustrere dette.

I Krekar-saken var et stridstema hvorvidt Krekar hadde utvist terrorhensikt.¹⁷³ Lagmannsretten delte seg i to fraksjoner. Et flertall på fire dommere kom til at det forelå terrorhensikt, mens et mindretall på tre ikke var overbevist om at Krekar fremsatte oppfordringen i terrorhensikt. Da avgjørelse av skyldspørsmålet til ugunst for siktede krever fem stemmer, ble Krekar frifunnet for overtredelse av strl. § 147 c (1) a, jfr. straffeprosessloven § 35 (1).

For mindretallet var det av betydning at mulla Krekar ikke hadde uttalt seg klarere. Selv om en enstemmig lagmannsrett hadde kommet til, etter en tolkning av ytringene, at de innebar en oppfordring til iverksettelse av terrorhandling, mente mindretallet at

”Hvis formålet hadde vært å skape alvorlig frykt i den norske befolkningen eller påvirke myndighetene, ville det imidlertid vært nærliggende å fremføre budskapet i klarere ordelag”.

Som uttalelsen viser, legger mindretallet vekt på at dersom Krekars formål var å fremkalle en av følgene i strl. § 147 (1) a-c så er det nærliggende at han ville ha uttrykt seg klarere. Dette ville gitt oppfordringene hans mer slagkraft.

Det er ikke lenger et krav om terrorhensikt etter straffebudet¹⁷⁴, hva som er *formålet* til avsenderen av ytringen er dermed ikke lenger avgjørende. Det er etter lovendringen nok at han holdt for sikkert eller overveiende sannsynlig. Selv om et kvalifisert forsettkrav (hensikt) i utgangspunktet medfører en strengere vurdering, vil momentet fra Krekar-dommen fortsatt

¹⁷¹ Hustad (2007) s.35-36

¹⁷² LB-2012-68482

¹⁷³ Kravet var før terrorhensikt, det ble i 2013 endret til terrorforsett

¹⁷⁴ Se Prop.131 L (2012-2013) s.86 hvor det uttales at bakgrunnen for endringen er å ”gjøre bestemmelsene mer forståelige”.

kunne være av relevans for å avgjøre om gjerningspersonen har utvist tilstrekkelig grad av skyld.

For de indirekte oppfordringene kan dette få betydning. Selv om man etter en tolkning har kommet til at det foreligger en oppfordring om iverksettelse av en handling, kan nettopp det at gjerningspersonen ikke har uttalt seg direkte gjøre det tvilsomt om oppfordringen er fremsatt med forsett om å skape for eksempel frykt i befolkningen.

For det andre la mindretallet vekt på at selv om ytringene var fremsatt ”*offentlig*” etter loven, så var uttalelsene fremsatt

”gjennom et medium hvor det er begrenset med direkte tilhørere. Dersom mulla Krekar hadde til hensikt å skape følger som nevnt i § 147 a første ledd bokstav b eller c, ville det fremstått som mer effektivt å velge et medium som var rettet mer direkte mot det alminnelige publikum og/eller norske myndigheter”.

Selv om oppfordring til terror fremsatt i det private rom ikke utelukker terrorforsett, vil det kunne være et moment i helhetsvurderingen som taler mot at det foreligger.

Krekar-dommen viser at selv om de objektive vilkårene for straff er oppfylt, så er det imidlertid ikke gitt at man fra dette ytre faktumet kan slutte at skyldkravet er oppfylt.

Departementet uttalte ved lovendringen fra terrorhensikt til terrorforsett at hensiktskravet må antas å *”ha marginal betydning for bestemmelsens rekkevidde”*.¹⁷⁵

Sannsynligvis vil verken krav om terrorhensikt eller –forsett ha særlig betydning for begrensing av bestemmelsens anvendelsesområde i de tilfeller hvor man kommer til at det foreligger en direkte oppfordring til iverksettelse av terrorhandling. Vanligvis vil man kunne slutte fra hvordan oppfordringen objektivt fremstår, til at gjerningspersonen har holdt det for sikkert eller overveiende sannsynlig at utsagnet ville skape en av de følgene som nevnt i § 147 a (1) a-c. Men, som Krekar-saken viser, kan kravet om terrorforsett få betydning i de tilfeller hvor oppfordringene ikke er like klare eller hvor man har fremsatt oppfordringen på en lukket internettside.¹⁷⁶ På denne måten har kravet om terrorforsett potensiale til å begrense anvendelsesområde til strl. § 147 c (1) a.

¹⁷⁵ Prop.131 L (2012-2013) s.28

¹⁷⁶ Se punkt 5.2.2 om lukkede internettsider

8 Rettspolitiske synspunkter

8.1 Innledning

Å kriminalisere oppfordringer til terror vil si å straffe ytringer.

Ved terrorbekjempelse og forhindring av radikaliserings er ytringsfrihet i utgangspunktet formålstjenlig, slik at ekstreme ytringer kan imøtegås i den offentlige debatt med rasjonelle og kritiske argumenter. Likevel har lovgiver vurdert det slik at enkelte ytringer kan ha en så stor skadeevne at de må forbys. Med straffelovens § 147c (1) a er oppfordringer til terrorhandlinger kriminalisert, og slike ytringer er dermed ikke vernet av ytringsfriheten.

Det som skal drøftes i det følgende er om man bør ha en bestemmelse som forbyr oppfordringer til terror, og hvis ja; hvordan bør bestemmelsen utformes.

8.2 Bør man ha en bestemmelse som forbyr oppfordringer til terror

Terrorhandlinger i seg selv er av så samfunnsskadelig karakter at gode grunner taler for å kriminalisere handlinger som potensielt kan lede til slike handlinger.

Imidlertid bør det, gitt det onde straff er for individet og den begrensningen det er av ytringsfriheten, vurderes om det å straffe slike handlinger faktisk gjør at bestemmelsens formål realiseres.

Vil et straffebud som retter seg mot oppfordringer til terrorhandlinger forhindre radikaliserings, eller har bestemmelsen potensiale til å virke mot sin hensikt ved å øke radikaliserings? To forhold vil påpekes i denne forbindelse.

For det første er det grunn til å stille spørsmål ved hva som skjer med de ytringer som ikke blir fremført fordi det eksisterer en straffetrussel. Forsvinner holdningene som ligger bak ytringen av den grunn? Mye taler for at ytringene heller vil fremføres i det private rom. Det kan argumenteres for at dette gir ytringene større slagkraft ved at de unndras fra offentlig debatt. Dette vil i så fall være en utilsiktet virkning av straffebudet.

For det andre kan man ende opp med å skape ”meningsmartyrer” ved å straffe meningsytringer som tilhører minoriteter i samfunnet. Man løper da en risiko for at dette vil utløse en enda sterkere motreaksjon fra de som sympatiserer med den straffeforfulgte.¹⁷⁷

Selv om bestemmelsen har potensiale til å virke mot sin hensikt er det samtidig grunn til å peke på at bestemmelsen også kan ha potensiale til å hindre en radikaliseringsprosess hos unge som står utenfor miljøet – disse vil ikke motta budskapene dersom de ikke lenger fremsettes på internett eller gjennom andre offentlige kommunikasjonskanaler.

Det er også grunn til å vurdere om formålet kan realiseres ved å imøtegå denne typer ytringer på en mindre inngripende måte.

Et velkjent og generelt argument er at demokratiet vårt er best tjent med at ekstreme ytringer fremføres i det offentlige og dermed blir eksponert for motargumenter, kritikk eller latter, enn at de tvinges inn i lukkede rom der de motstandsløst kan vokse seg sterke.¹⁷⁸ For å kunne motvirke radikaliserings er man avhengig av at holdninger endres. Dette er en mer nærliggende mulighet hvis ytringen fremføres i det offentlige rom.

For at slik argumentasjon skal være holdbar, må imidlertid to forutsetninger være til stede; for det første må det være samfunnsdebattanter til stede på de arenaer hvor ytringene blir fremført, og for det andre må ytringen være av en slik karakter at de ikke får umiddelbare skadevirkninger. For at motytringen skal kunne komme inn med appell til den alminnelige fornuft, kreves et visst tidsrom.¹⁷⁹

Dette leder meg over til neste spørsmål; hvordan bør bestemmelsen utformes.

8.3 Hvordan bør bestemmelsen utformes

Hensynene bak ytringsfriheten tilsier at det bør utvises forsiktighet med å kriminalisere ytringer som storsamfunnet finner forkastelig med mindre det er *nødvendig*.

På bakgrunn av dette bør man etter mitt skjønn oppstille et krav om at det er de oppfordringene som skaper fare for handling som bør rammes av bestemmelsen.¹⁸⁰ Det er først når dette

¹⁷⁷ Sunde (2013) s.41

¹⁷⁸ Smith (2012) s.426.

¹⁷⁹ NOU 1999:27 s.149

¹⁸⁰ Se punkt 5.4.3.4

vilkåret er oppfylt, at samfunnet burde gripe inn med straff, og at argumentet om at forkastelige ytringer bør bli gjenstand for offentlig debatt ikke er bærende.

Hvis ytringene medfører en fare for terrorhandling, så er det irrelevant om det er tale om direkte eller indirekte oppfordringer – ytringene vil da ha et skadepotensialet som gjør at de bør møtes straff. Samtidig bør ikke ytringer som ikke medfører en slik fare straffes.

Etter min oppfatning bør derfor vilkåret om at ytringen må medføre en fare for terrorhandling tas inn i lovteksten.

9 Kildeliste

9.1 Lover

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven) av 17. mai 1814
- 1902 Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10.
- 1975 Lov om utlevering av lovbrytere m.v. (Utleveringsloven) av 13. juni 1975 nr.39
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30
- 2005 Lov om straff (Straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 28

9.2 Forarbeider

- NOU 1993:3 *Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen*
- NOU 1999:27 *”Ytringsfrihed bør finde Sted” Forslag til ny Grunnlov § 100*
- NOU 2002:4 *Ny straffelov. Straffelovkommisjonenes delutredning VII*
- Ot.prp. nr.90 (2003-2004) *Om lov om straff (straffeloven)*
- St.meld. nr.26 (2003-2004) *Om endring av Grunnloven § 100*
- Ot.prp. nr.33 (2004-2005) *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)*
- Høringsnotat (2007) *Høringsnotat av april 2007. Saksnummer 2007/00674 ES. Høring – forslag til et kapittel i ny straffelov med straffebud mot terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger og spørs-*

målet om ratifikasjon av Europarådets konvensjon om forebygging av terrorisme.

<http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Hoeringer/Horingsnotat%20om%20terrorhandlinger.pdf>

- Ot.prp. nr.8 (2007-2008) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)*
- Ot.prp. nr.79 (2007-2008) *Om lov om endring av straffeloven 1902 mv. (straffebud mot oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger)*
- St.prp. nr.50 (2008-2009) *Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon av 16. mai 2005 om forebygging av terrorisme*
- Meld. St. 21 (2012-2013) *Terrorberedskap*
- Prop. 131 L (2012-2013) *Endring i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.)*
- Prop. 53 L (2012-2013) *Endring i straffeloven 1902 mv. (offentlig sted, offentlig handling m.m.)*

9.3 Rettsavgjørelser

9.3.1 Høyesterettsavgjørelser

- Rt. 1958 s. 479 Mykle-dommen
- Rt. 1977 s. 114 Hoaas
- Rt. 1978 s. 1072 Leserbrev-dommen
- Rt. 1991 s. 600 Skoheroin-dommen
- Rt. 1997 s. 1821 Kjuus-kjennelsen

Rt. 1998 s. 459 Hasjoppbevarings-dommen I

Rt. 2001 s. 1671

Rt. 2002 s. 1618 Boot Boys-dommen

Rt. 2005 s. 833

Rt. 2007 s.1807 Vigrid-kjennelsen

Rt. 2011 s.1104 Bilpanser-dommen

Rt. 2012 s. 536 Dørvakt

Rt. 2012 s.1211 Blogger-kjennelsen

Rt. 2014 s. 786

9.3.2 Underrettsavgjørelser

LB-2006-174011 Vigrid [ikke rettskraftig]

TOSLO-2012-107942 Mulla Krekar [ikke rettskraftig]

LB-2012-68482 Mulla Krekar

TOSLO-2014-114499 Ubaydullah Hussain [ikke rettskraftig]

9.3.3 Avgjørelser fra EMD

Handyside v.
the United Kingdom The European Court of Human Rights, Strasbourg,
7. december 1976

Zana v. Turkey The European Court of Human Rights, Strasbourg,
25. november 1997

Hogefeld v. Germany The European Court of Human Rights, Strasbourg,
20. januar 2000

Christine Goodwin v. the United Kingdom The European Court of Human Rights, Strasbourg, 11. july 2002

Leroy v. France The European Court of Human Rights, Strasbourg, 02. october 2008.

English press release (2008):

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2501837-2699727>

[sitert 16.09.2014]

9.4 Konvensjoner og resolusjoner

Europarådets konvensjon av 4. november 1950 *Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK).*

FNs konvensjon av 16. desember 1966 *Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP)*

Europarådets konvensjon av 27. januar 1977 *Bekjempelse av terrorisme*

FN-konvensjon av 9. desember 1999 *Bekjempelse av finansiering av terrorisme*

FNs sikkerhetsråd resolusjon 1368 (2001) *Threats to international peace and security caused by terrorist acts.*

FNs sikkerhetsråd resolusjon 1373 (2001) *Threats to international peace and security caused by terrorist acts.*

Europarådets resolusjon 1271 (2002) *Combating terrorism and respect for human rights.*
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1271.htm>

Europarådets konvensjon av 16.mai 2005 *Forebygging av terrorisme.*

FNs menneskerettighetsråd *Protection on Human Rights and Fundamental freedoms While Countering Terrorism.*
resolusjon 2005/80.
http://ap.ohchr.org/documents/E/CHR/resolutions/E-CN_4-RES-2005-80.doc

9.5 Juridisk teori

- Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett.* 5.utg. ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn. Oslo, 2004.
- Eckhoff, Torstein *Rettskildelære.* 5.utg. ved Jan E. Helgesen. Oslo, 2001
- Eggen, Kyrre *Ytringsfrihet.* 1.utg. Oslo, 2002.
- Eskeland, Ståle *Strafferett.* 3.utg. Oslo, 2013.
- Husabø, Erling Johannes *Straffansvarets periferi. Medverking, forsøk, førebuing.* 1. utg. Bergen, 1999.
- Hustad, Knut Fredrik *Straffansvar for terrorisme. En strafferettslig analyse av terrorforsettet, medvirkningsansvaret og avtaleansvaret etter straffeloven § 147 a.* 1.utg. Oslo, 2007
- Kennedy, Helena *Just law: the changing face of justice – and why it matters to us all.* 2005
- Møse, Erik *Menneskerettigheter.* 1.utg. Oslo, 2002
- Nygaard, Nils *Rettsgrunnlag og standpunkt.* 2.utg. Oslo, 2004.
- Smith, Eivind *Konstitusjonelt demokrati.* 2.utg. Oslo, 2012.
- Aall, Jørgen *Rettsstat og menneskerettigheter.* 3.utg. Bergen, 2011.

9.6 Tidsskriftartikler

- Andorsen, Kjell V. *Om straffbar oppvigling*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap 1990 s. 485-549 [Sisert fra lovdata]
- Bratholm, Anders *Menneskerettigheter og ytringsfrihet: Gjennomføring av internasjonale menneskerettigheter i norsk rett*. I: Torkel Opsahls minneseminar 1995 s. 109-117. [sisert fra lovdata]
- Husabø, Erling Johannes *Pre-aktiv strafferett*. I: Tidsskrift for strafferett nr.1 2003 s. 97-106
- Husabø, Erling Johannes, Jørgen Aall *Bekjempelse av terrorisme og forsvar for rettsstaten – et britisk eksempel*. I: Lov og Rett 09/2005 s. 515 [sisert fra lovdata]
- Høgberg, Benedikte Moltumyr *”Nye” Grunnloven § 100*. I: Lov og Rett 2006 s. 463-484 [sisert fra lovdata]

9.7 Avisartikler

- Eilertsen, Trine *Profetens Ummah og Ubaydullah Hussains budskap ble revet i filler*. I: Aftenposten. 09.09.2014.
<http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Profetens-Ummah-og-Ubaydullah-Hussains-budskap-ble-revet-i-filler-7680386.html>
- NRK *Flere tusen demonstrerte mot ekstremisme i Oslo*. Artikkel publisert 25.08.2014 på nrk.no.
<http://www.nrk.no/norge/stormarkering-mot-ekstremisme-1.11897694>
- NRK *PST vil forby forherligelse av terror*. Intervju av PST-sjef Benedicte Bjørnland på NRK 29.november 2013
<http://www.nrk.no/nyheter/pst-vil-forby-forherligelse-av-terror-1.11387887>

9.8 Øvrige kilder

- Europarådet Europarådets konvensjon av 16.mai 2005 om forebygging av terrorisme, Explanatory Report:
<http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/196.htm>
- Inger Marie Sunde *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett* (2013).

Forskningsrapporten er publisert av Politihøgskolen, og har sin bakgrunn i Regjeringens handlingsplan ”Felles trygghet – felles ansvar” for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme.
http://www.regjeringen.no/pages/38510685/Rapport_forebygging-rad-eks.pdf
- Kierulf, Anine *Ytringsfrihet*. I: Store norske leksikon. 19. februar 2014.
<https://snl.no/ytringsfrihet> [sitert 19.11.2014]
- Lia, Brynjar, Dag Leraand og Jon Knut Berg *Terrorisme*. I: Store norske leksikon. 22. september 2014.
<https://snl.no/terrorisme> [sitert 06.11.2014]
- Nordenhaug, Iselin og Jan Oskar Engene *Norge i kamp mot terrorisme*. 1.utg. 2008
- Politiets sikkerhetstjeneste *Åpen trusselvurdering 2014* (2014)
http://www.pst.no/media/67044/PSTs_tv2014.pdf
[sitert 20.09.2014]
- Politiets sikkerhetstjeneste *Oppdatering av trusselbildet*. 05.11.2014.
<http://www.pst.no/media/utgivelser/oppdatering-av-trusselbildet/>
[sitert 10.11.2014]

Regjeringen

Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.
(2014)

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/planer/20141/Handlingsplan-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme.html?id=762413 [sitert 08.10.2014]

Sætre, Simen

Fjordman. 1. utg. 2013.